

“Воля дорога!”

*Василь Андрійчук, пс. “Максим”.
Із “Слова на Свят-вечір”, 1945 р.*

ДУХ

ОДВІЧНОЇ СТИХІЇ І ГОЛОСУ КРОВІ

ОУН, УПА

В ПЕЧЕРАХ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

**Тернопільський
історико-меморіальний музей
політичних в'язнів**

**Нестор Мизак
Юзеф Зімелъ**

**ДУХ
ОДВІЧНОЇ СТИХІЇ І ГОЛОСУ КРОВІ**

**ОУН, УПА
В ПЕЧЕРАХ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ**

*Додаток до серії
“За тебе, свята Україно”
Книга третя*

Чернівці: Букрек, 2008

ББК БЗ.З(4УКР)6
М58

“Дух одвічної стихії і голосу крові. ОУН, УПА в печерах Тернопільщини” – це книга про повстанські квартири у карстових печерах на півдні Тернопільщини. У ній розповідається про героїчні будні Української Повстанської Армії у боротьбі з московськими завойовниками України.

Українські повстанці Тернопільщини вкрили себе нев’янучою славою й заслужили найсвітлішої сторінки в історії української нації.

Книга вперше в українській історіографії розповідає про повстанський побут у глибинних утвореннях земної кори України.

Вона буде цікавою і корисною для всіх, хто цікавиться історією, а особливо для молоді, яка виростає й виховується на традиціях визвольної боротьби українського народу.

Рецензенти:

д-р історичних наук, проф. **В. О. Балух;**
д-р історичних наук, проф. **П. П. Брицький;**
д-р історичних наук, проф. **О. В. Добржанський.**

Мизак Н.С., Зімелєс Ю. Л.

“Дух одвічної стихії і голосу крові. ОУН, УПА в печерах Тернопільщини. Додаток до серії книг “За тебе, свята Україно”. Книга третя. – Чернівці: “Букрек”, 2008. – 106 с.; іл.

ISBN

У книзі розповідається про боротьбу ОУН, УПА за Українську Самостійну Соборну Державу та перебування повстанців у печерах Південної Тернопільщини.

© Нестор Мизак, Юзеф Зімелєс, 2008.

© Іван Балан, художнє оформлення і редактування, 2008.

**СОТИМ РОКОВИНАМ
ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
СТЕПАНА БАНДЕРИ
ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ**

ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ!

Шановний читачу!

Боротьба українців за національний ідеал, свободу і незалежність у лавах Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії була логічним продовженням відродження духовних сил народу, започаткованих національно-визвольним рухом за Українську Самостійну Соборну Державу у 1917-1920 рр. Продовжувалась вона і в наступні роки поневолення України державами-сусідами: більшовицькою Росією (СРСР), Річчю Посполитою, Чехословакчиною і Румунією.

65 років тому під час Другої світової війни у лісах Волині почали організовуватись перші збройні відділи УПА до боротьби з німецькими і російськими окупантами України.

Українська Повстанська Армія швидко поширила свої дії і на Тернопільщині. Від того часу вороги України почули могутню мову української зброї й зрозуміли, що за грабунки нашого рідного дому повстанці каратимуть суворо і безпощадно.

Тернополяни жадібно ловили кожну вістку про повстанців, горнулись до рідної ОУН, УПА, і їх лави швидко зростали.

Не дивно, що поява УПА викликала і викликає досі лють в укра-

їнських недругів. Не дивно, що вони намагались її знищити і заподливо продовжують фальсифікувати історію повстанської армії нині. Скільки зусиль доклав гітлеризм, щоб задушити УПА, але осяг лише те, що УПА росла з кожним днем. А потім, хоч як скаженів і бісився на тернопільських теренах сталінізм зі своїми яничарськими легіонами, але й він своєї мети не осягнув.

Сила Української Повстанської Армії корінилася в тому, що вона була справді народною армією. Вона вийшла з народу й боролася за його життєві інтереси. Наші країни благословили до повстанської армії найкращих своїх синів та дочок і підтримували їх усіма засобами боротьби: підземними квартирами, харчами, одягом, розвідкою, зв'язком, утримували у таємниці місця постойв повстанців.

Перед вами, дорогий читачу, унікальне видання про перебування борців ОУН, УПА в печерах Тернопільщини, в основу якого лягли більш як півстолітні пошуки істориків та спелеологів. Вихід у світ книги ще раз засвідчує про єдність і послідовність біблійно-філософських істин: нічого ж не буває "тайним", щоб не стало "явним".

Починаючи з 1960 р., молоді тернопільські спелеологи за участі одного з авторів цієї книги Ю. Зімельса здійснили на території Тернопільщини понад 150 пошукових експедицій з досліджень карстових печер, під час яких в глибинах земної кори зустрічались з німими свідками визвольної боротьби ОУН, УПА: кістяками загиблих, наскальними написами, виконаними сажею, вибитими на скелях тризубами, датами перебування повстанців у підземних лабіринтах та залишками повстанського суворого побуту. Однак відповіді, – кому належали промовисті заклики до боротьби, – не мали. У цей час історик Н. Мизак досліджував діяльність ОУН, УПА на Тернопіллі в повстанських архівах, опитував учасників і живих свідків тих буремних років. У результаті зіставлення зібраних матеріалів про перебування вояків ОУН, УПА в печерах Тернопільщини історія заговорила про них у повну силу. Нас дивує велика мужність, витривалість та винахідливість повстанців з якою вони адаптувались до печерної дійсності: темноти, голоду і холоду, психологічних навантажень, уміння орієнтува-

тися в часі і складному плетиві підземних лабіринтів. Матеріали книги у майбутньому варто використовувати для створення експозицій музеїв, організації молодіжної патріотично-туристичної програми “Шляхами повстанської слави” та патріотичного виховання шкільної і студентської молоді.

Історія ОУН, УПА багатогранна. Захопити нею юнацтво, підбадьорити їх світлими вчинками героїв України – наш святий обов’язок. Формуймо у молодих людей національні риси характеру, принципів, уміння ставити перед собою мету, як її ставили і вмирали за неї вояки УПА.

Усі ж бо вони жили, раділи, боролися, страждали і гинули за Україну, що була, є і буде нашим шляхом до Бога, сьогодні і в майбутньому.

Вічна пам’ять і слава воїнам Української Повстанської Армії, відомим і невідомим героям-тернополянам, які впали смертю хоробрих у боротьбі за волю України.

**Слава Україні!
Героям слава!**

Нестор Мизак,
Чернівці

ВІД НЕОГЕНОВОГО ПЕРІОДУ ДО ДОБИ УПА

З природою Тернопільщині дуже пощастило. Тут близько двадцяти мільйонів років тому, в тортонському віці неогенового періоду, було мілководне епіконтинентальне море. З часом воно міліло, розчленувалося на окремі водойми – лагуни, відступало на південний схід. Минули мільйони років. Давнє море зникло, залишивши на своєму ложі значні гіпсові відкладення, перекриті пластами вапняків, мергелів, глин. Формування цих нашарувань тривало протягом пліоценової епохи, 2-10 млн років. Наприкінці неогенового періоду, близько 2 млн років тому, у зв'язку з підняттям гір Карпат і епейрогенічними рухами Волино-Подільської плити гіпсові товщі розчленувала густа сітка тектонічних тріщин. Ними почали циркулювати води підземного стоку, вилуговуючи порівняно легкорозчинні гіпси та вапняки. Тріщини поступово перетворились у канали, коридори, широкі галереї та зали, утворюючи складні системи підземних пустот-лабірінтів. У плейстоценову епоху, протягом останніх 10 тисяч – 1 мільйона років, унаслідок періодичних піднятів окремих ділянок Руської геологічної платформи в масивах

гіпсових товщ з'являлись нові тріщини. Окремі старі відгалуження заповнювались наносними відкладеннями. Так минали тисячоліття. Близько десяти тисяч років тому в результаті формування сітки річкових долин та поглиблення русел рік рівень ґрунтових вод знизився настільки, що значна частина подільських печер звільнилася від води. Однак процес формування печер повністю не припинився. Природа оздоблює свої підземні палаци. Разом з атмосферними водами, що проникають до печер через прошарки вапняків, туди заносяться карбонатні сполуки, які з часом утворюють різноманітні натічні форми. На гранях кам'яних блоків виростають чудові друзи гіпсових кристалів.

На Тернопільщині є печери в Кременецькому, Бучацькому, Чортківському, Заліщицькому, Гусятинському, Підволочиському районах. Але найбільше печер у Борщівському районі. Тут знаходиться найбільша в світі печера в гіпсах – “Оптимістична”. Сумарна довжина всіх ходів на сьогодні перевищує 225 кілометрів. Печера до кінця ще не пройдена. Під землею вона не з'єднується тільки 600 метрів з другою в світі за довжи-

ною печерою в гіпсах – печерою “Озерна”. Довжина її ходів перевищує 122 кілометри. Ніде в світі немає на такій маленькій площі стільки печер у кристалічному гіпсі. На сьогодні спелеологам відомо на території Тернопільщини 105 печер. І їх кількість з кожним роком зростає.

Температура повітря в усіх печерах цілий рік без змін – плюс 10 градусів. З практики це означає, що одягнутій людині в русі не холодно, але якщо сісти і не рухатись півгодини, то можна дуже змерзнути. В печері без роботи не посидиш – змерзнеш! Вологість повітря майже 100 процентів. Якщо залишити в печері на підлозі папір або повісити на шнурочку одяг “сушити”, то через ніч на поверхні ви побачите шар вологи. Висушити в печері якісь речі, що змокли, неможливо. Спелеологи такі речі сушать тільки на собі.

Майже всі великі печери “дихають”. Протяг повітря йде то в печеру, то з печери. Це залежить від атмосферного тиску на вулиці. Дихати дуже легко. Дослідження показали, що у великих печерах за добу повністю змінюється склад повітря. В повітрі багато озону, як у лісі після грози з блискавками. Він утворюється за рахунок елементу стронцію, який присутній у кристалах гіп-

су. Нині в печерах навіть лікують бронхіальну астму.

Для освітлення в печерах у часи УПА використовували гас (рос. керосин), куди вставляли гніт. Розводити відкритий вогонь у печерах не можна, бо буде задуха від диму. Виняток становила схованка штабу УПА в печері “Озерна”, про що йтиметься далі.

Ще одна особливість довгого перебування під землею в печерах – це втрата орієнтації в часі. Час у печері на розсуд людини йде повільніше, ніж на поверхні, – в 2 рази. Це довели спеціальні експерименти, коли у людини в печері забирали годинник, а вона сама визначала час на свій розсуд. Для неї доба розтягувалась до 45-48 годин.

Брак кольорових, звукових подразників приводить до галюцинацій. У повній тиші можна почути що завгодно. Коли людина з світла потрапляє в печеру, то нічого не бачить. Треба постояти в повній темноті декілька хвилин і очам повертається зір. Але коли з печери людина виходить на поверхню, особливо влітку, то очі сліпить барва яскравих кольорів.

У печері глина майже стерильна. Всі бактерії потрапляють туди з першими відвідувачами. Тому різні подряпини “до крові”, заліплені печерною глиною швид-

ко загоюються. В печері немає різних вірусів, тому там практично ніхто ніколи не хворіє на застуду.

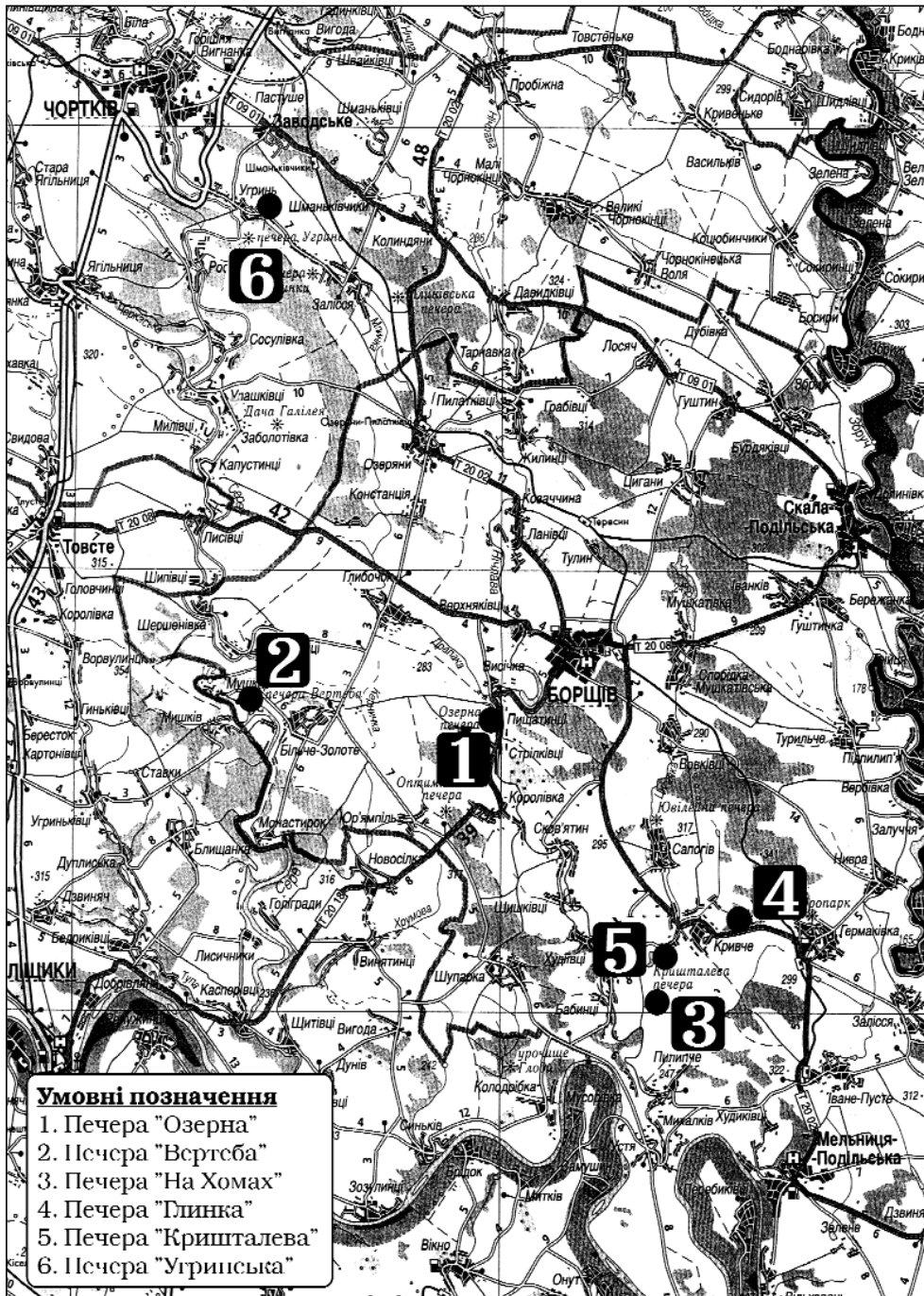
Але спелеологами помічено, що якщо перебувати в печері безперервно більше трьох днів, то починаєш “важко мислити”. Лікарі кажуть, що це “гальмування головної кори”. Але з цього є приємний вихід. Треба добу нічого не робити, тільки їсти та спати. А потім знову три доби мозок нормально працює. Зберігати продукти в печерах, з одного боку, добре. Наприклад, хліб при 100-процентній вологості ніколи не буде черствим. Але ті продукти, що не люблять вологи, треба щільно упакувати.

З 1960 року дослідженнями печер Тернопільщини займаються спелеологи Тернопільського клубу “Поділля”. За цей час проведено майже 150 пошуково-дослідницьких експедицій. Спелеологи клубу – це люди різного віку, більшість із них молодь, студенти різних вузів, робітники. В клубі вони проходять спеціальну підготовку, потім підвищують кваліфікацію в навчально-спортивних таборах Криму, Кавказу. Ніхто їм за це не платить, а навпаки, вони все досліджують за власний кошт. Вони

навчилися не губитись у павутині підземних лабіринтів з тисячами перехресть, тривалий час жити під землею, знаходити невідомі ранише розгалуження печери. Ті карти печер, що ви побачите в цій книзі, – це теж їхня робота.

Спелеологи Тернопільщини виїжджали на дослідження в багато різних країн. Зокрема, у горах Паміру вони знайшли десятки печер на висоті 3600 метрів над рівнем моря – на висоті, на якій, за твердженням учених-географів, печери не могли утворитись. У 1970-1990-х роках головою цього клубу був один з авторів цього видання Ю. Зімелєс. У різних печерах у різні часи спелеологи натрапляли на сліди перебування людей. Але не знали, хто то був. Завдяки дослідженням історика Н. Мизака тепер багато що стало відомо. За мовчазними написами, слідами перебування невідомих людей у печері почали з’являтися конкретні обличчя, прізвища. Як кажуть, “ніхто не забутий”. Тому не дивно, що повстанці ОУН та УПА використовували не тільки рукотворні, а й природні схованки – печери Тернопільщини. Вічна їм пам’ять!

Юзеф Зімелєс,
Тернопіль

Мапа розташування повстанських печер на півдні Тернопільщини.¹

ПЕЧЕРА “УГРИНСЬКА” – КРИЇВКА ВОЯКІВ УПА

Печера розташована в Чортківському районі на північ від села Угринь. Близня частина печери відома з початку ХХ століття. В горі добували гіпс, поки не відбили невеликий отвір. У 1934 році вчитель місцевої школи Отецький зацікавився цим отвором. Він розкопав його і натрапив на величезний зал. З того часу почалось освоєння печери. Бригада з 15 чоловіків упродовж двох років розчищала підземні ходи. Печера стала екскурсійною. Опікувалось печерою Подільське туристичне-краєзнавче товариство. Вперше повний план печери виконала комплексна картова експедиція Академії наук України під керівництвом В. Дублянського. Загальна довжина всіх ходів перевищила три кілометри.

У цій печері на східній стороні вхідного залу є напис: “10.ІІІ.1943 Юр”. Псевдо “Юр” могло належати члену ОУН стрільцю УПА Калинюку Павлові Івановичу, хоча з таким псевдо могли бути й інші повстанці. П. Калинюк народився 1913 р. у с. Шершенівка. Загинув 17 листопада 1945 р. у с. Глибочок. Тіло більшовики забрали до Борщева.

Панорама села Нижнє Кривче.

ДРАМА У ГРОТІ “ГЛИНКА”

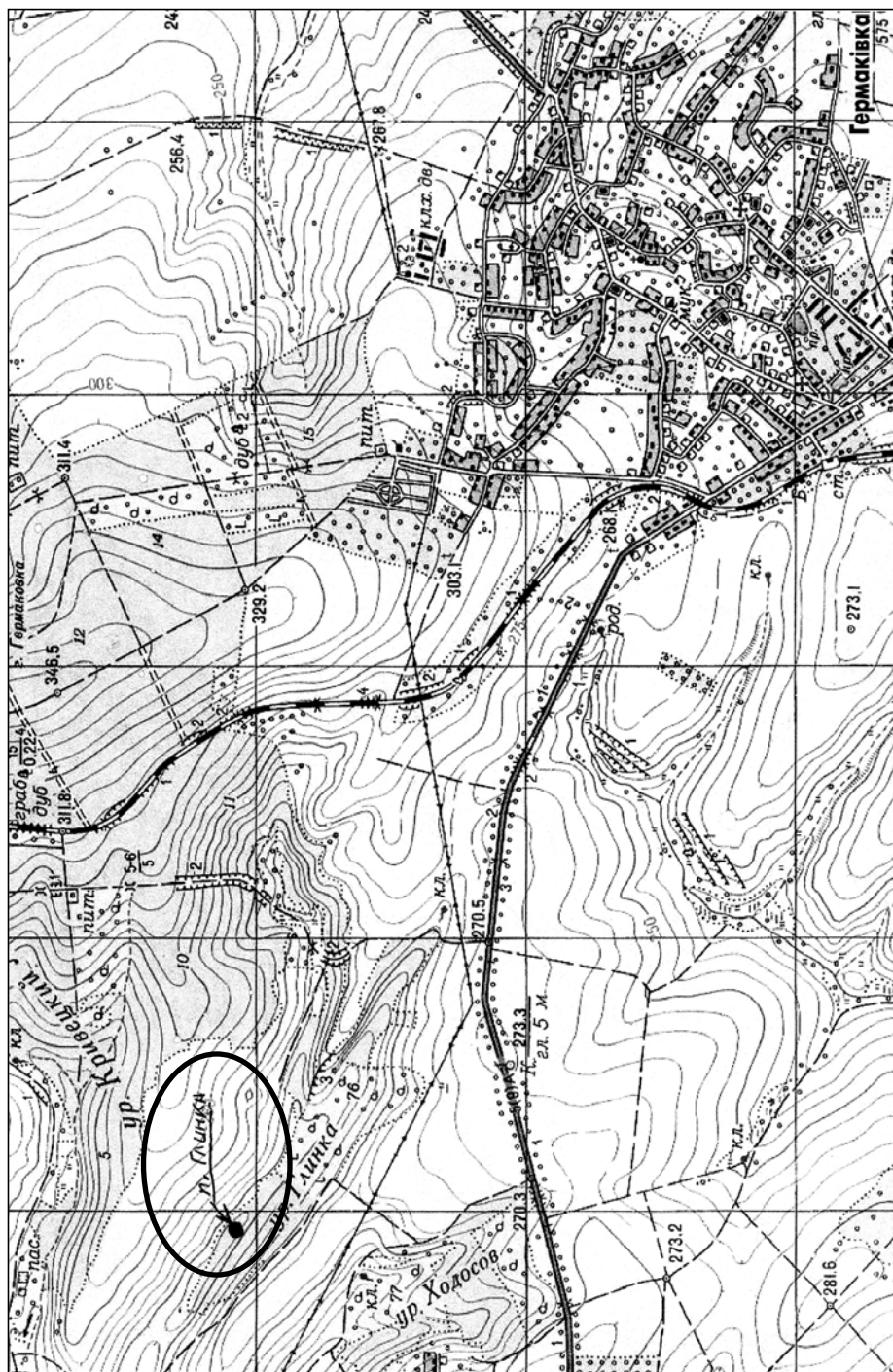
У березні 1960 р. учасники клубу спелеологів “Поділля” у складі керівника Володимира Радзівського, Юзефа Зімельса, Володимира Карпенка, Павла Скородея і Йосипа Лукашевича підійшли до скель, на які їм вказали місцеві діти-пастухи біля с. Верхне Кривче Борщівського р-ну: “Півдня ми, п’ятеро, розкидали завал, який, за словами пастухів, з’явився у результаті енкаведистського підриву в 1945 р. І ось відкрився чорний отвір провалля. Біля входу лежав скелет. Тепер ми знаємо, що сталося 9 серпня 1945 р.”.

Цього дня у глухому гроті заквартирувала боївка Степана Слишинського, пс. “Комар” (нар. у с. Завалля над Збручем у районі Мельниці-Подільської). 20 солдатів, які прибули з Сапогова, оточили цей грот. На узвишші поставили три скоростріли, націлені на вхід, і наказали виходити по одному. Хлопці мовчали. Облога тривала 2 доби. Енкаведисти розпалили вогонь біля входу в печеру, сподіваючись, що дим викурить повстанців. Але ця затія була марною. Тоді відправили лісника Бугеру із за-

пискою, в якій наказали здатися. Повстанці не відповідали. В ніч з 9 на 10 серпня обложені, вибравши момент, почали прориватися з оточення з боєм.

Несподівано для енкаведистів з грота вибігли четверо повстанців і розбіглися у різні боки. Першими вискочили Петро Олексин, пс. “Тарас”, уродженець с. Гермаківка, і “Шелест” (справжнє ім. ’я не ідентифіковане), й вони врятувались. Інші два стрільці Дмитро Головатий, пс. “Гала”, і Степан Чернецький, пс. “Твердий”, впали від прицільних пострілів енкаведистів. Троє залишились у гроті й відмовились виходити. 10 серпня енкаведисти замінували грот і підірвали його. Прогримів потужний вибух. Під землею загинули Петро Матіїв, пс. “Зубенко”, з с. Гермаківка, Іван Бездітний, пс. “Соловій”, і Дмитро Бугера, пс. “Недоля”, – обидва з Верхнього Кривча. Але спелеологи знайшли тільки один скелет. Де ще двоє, невідомо. Подаємо повний список загиблих:

1. Бугера Дмитро 1915 р.н., пс. “Недоля”, с. Верхнє Кривче.
2. Бездітний Іван Андрійович 1921 р.н., пс. “Соловій”, с. Верхнє Кривче.
3. Головатий Дмитро Васильович 1922 р.н., пс. “Гала”, с. Гермаківка.
4. Матіїв Петро Васильович 1922 р.н., пс. “Зубенко”, с. Гермаківка.
5. Олексин Володимир Іванович 1926 р.н., пс. “Тарас”, с. Гермаківка. Загинув у перестрілці в травні 1946 р. в с. Гермаківка.
6. Чернецький Степан Петрович 1927 р.н., с. Гермаківка. Похований у рідному селі.
7. “Шелест”, справжнє прізвище не ідентифіковане.

Мапа розташування печери УПА "Глинка-1".

*Підірваний вхід до печери УПА "Глинка-1" біля с. Верхнє Кривче.
Фото 1960 р.²*

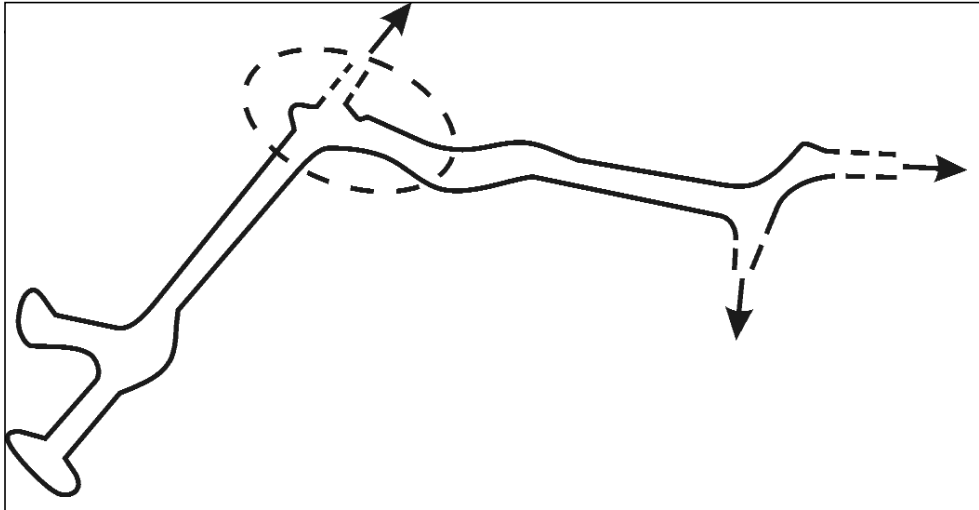
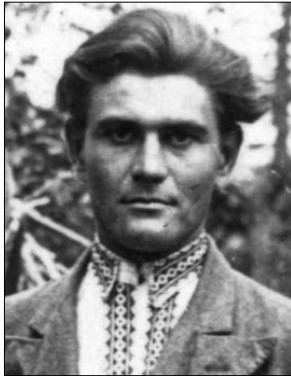

Схема печери УПА "Глинка-1".

Розкопаний вхід до печери УПА "Глинка-1". Видніється скелет повстанця. Фото 1960 р.³

*Іван Бездітний.
Бойовик СБ,
пс. "Соловій".
Н. 1921 р.
у с. Верхнє Кривче.
Загинув у печері
"Глинка-1"
10 серпня 1945 р.⁴*

*Дмитро Головатий.
Бойовик СБ,
пс. "Гала". Н. 1922 р.
у с. Гермаківка Борців-
ського п-ту. Загинув
під час прориву з пече-
ри "Глинка-1" з 9 на 10
серпня 1945 р.⁵*

*Степан Чернецький.
Бойовик СБ, пс. "Твер-
дий". Н. 1927 р.
у с. Гермаківка Бор-
цівського п-ту. Заги-
нув під час прориву з
печери "Глинка-1" з 9
на 10 серпня 1945 р.⁶*

*Сучасний вигляд входу до печери "Глинка-1". На світлині Нестор Мизак.
1994 р.⁷*

Районний провідник СБ Степан Слишинський, пс. "Комар" (зліва), бойовики якого загинули у печері "Глинка-1" 9–10 серпня 1945 р.⁸ Праворуч повсталець Василь Стефанчук, пс. "Ігор" із с. Іване-Пусте.

*Володимир Олексин.
Бойовик СБ,
пс. "Тарас". Н. 1926 р.
у с. Гермаківка Борщівського п-ту. Вирвався живим з гроту "Глинка-1". Загинув у травні 1946 р.⁹*

*Петро Матіїв.
Бойовик СБ,
пс. "Зубенко". Н. 1922 р.
у с. Гермаківка Борщівського п-ту. Загинув у печері "Глинка-1" 10 серпня 1945 р.¹⁰*

ПІДРИВ ПЕЧЕРИ “КРИШТАЛЕВОЇ”

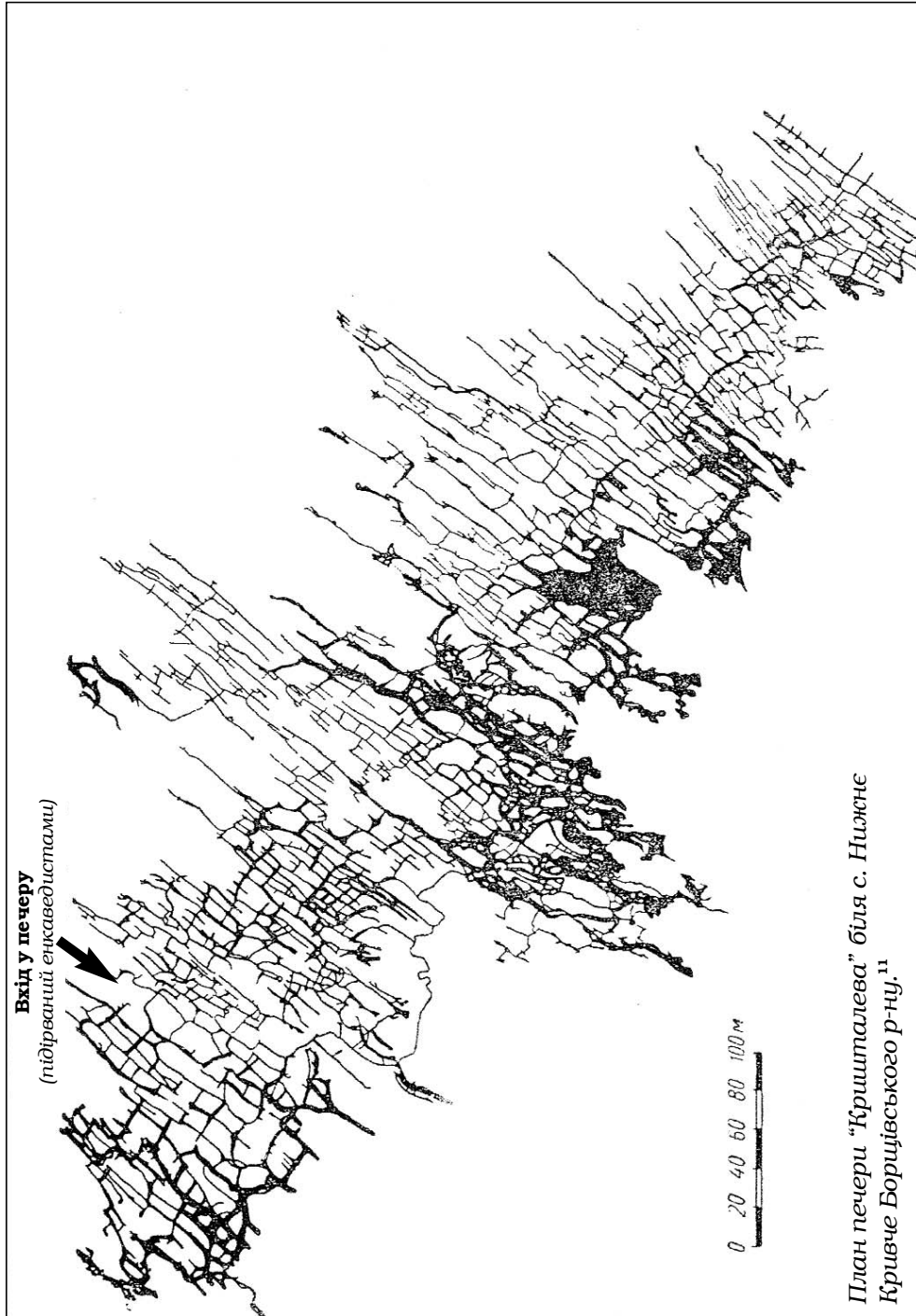
Перша експедиція тернопільських спелеологів “Поділля” відбулася 23 березня 1960 р. і стала датою заснування клубу. Експедиція почалася з того, що юні спелеологи знайшли вхід до “Кришталевої” печери біля с. Нижнє Кривче. Печера до війни була екскурсійною. Пізніше вхід до неї був завалений вибухом, який здійснили енкаведисти 10 березня 1946 р.

Знаючи, що повстанці квартирують у недосяжних для них місцях, енкаведисти вимагали від них вийти з повинною. Коли повстанці відмовились, поспішно доставили сюди з Мельниці-Подільської півтонни тротилу і підірвали скалу, під якою був вхід у печеру. Страшної сили вибух відкинув далеко кам'яну плиту, і вхід завалився. Залишилась тільки щілина під стелею. Голод і холод змусили повстанців вибратися по одному з печери. Енкаведисти їх тут же ловили і в'язали. Сімох, що були з Кривча повезли до Борщівської в'язниці, а чотирьох з Пилипче – до райцентру Мельниця-Подільська.

У “Кришталевій” печері перебували: Бандура Іван Миколайович 1922 р.н., член ОУН, господарчий, пс. “Ворон”; Проданюк Іван Степанович 1921 р.н. Обидва з с. Пилипче, загинули в концтаборі. Інші прізвища невідомі.

Повстанський лабіринт печери "Кришталева".

Зовнішня панорама входу до печери УПА "Кришталева"¹².

Підірваний енкаведистами вхід до печери "Кришталева" біля с. Нижнє Кривче Борщівського р-ну. Фото 1960 р.¹³

*Кістяк невідомої людини,
знайдений у печері "Кришталева".*

*Спелеологи
у галереї печери
"Кришталева".*

ТРИЗУБ У ПЕЧЕРІ “НА ХОМАХ”

Печера розташована у Борщівському районі біля с. Нижнє Кривче, неподалік екскурсійної печери “Кришталева” (див. схему прив’язки). Отримала назву від хутора, що здавна у цих околицях називався “На Хомах”.

Вперше експедиція тернопільських спелеологів потрапила у цю печеру в березні 1960 р. У невеличкому залі під назвою “Тризуб” є напис на стіні “10/1945” та викарбовано “тризуб”, а також “великий тризуб”. Сучасний вхід до печери обвалився.

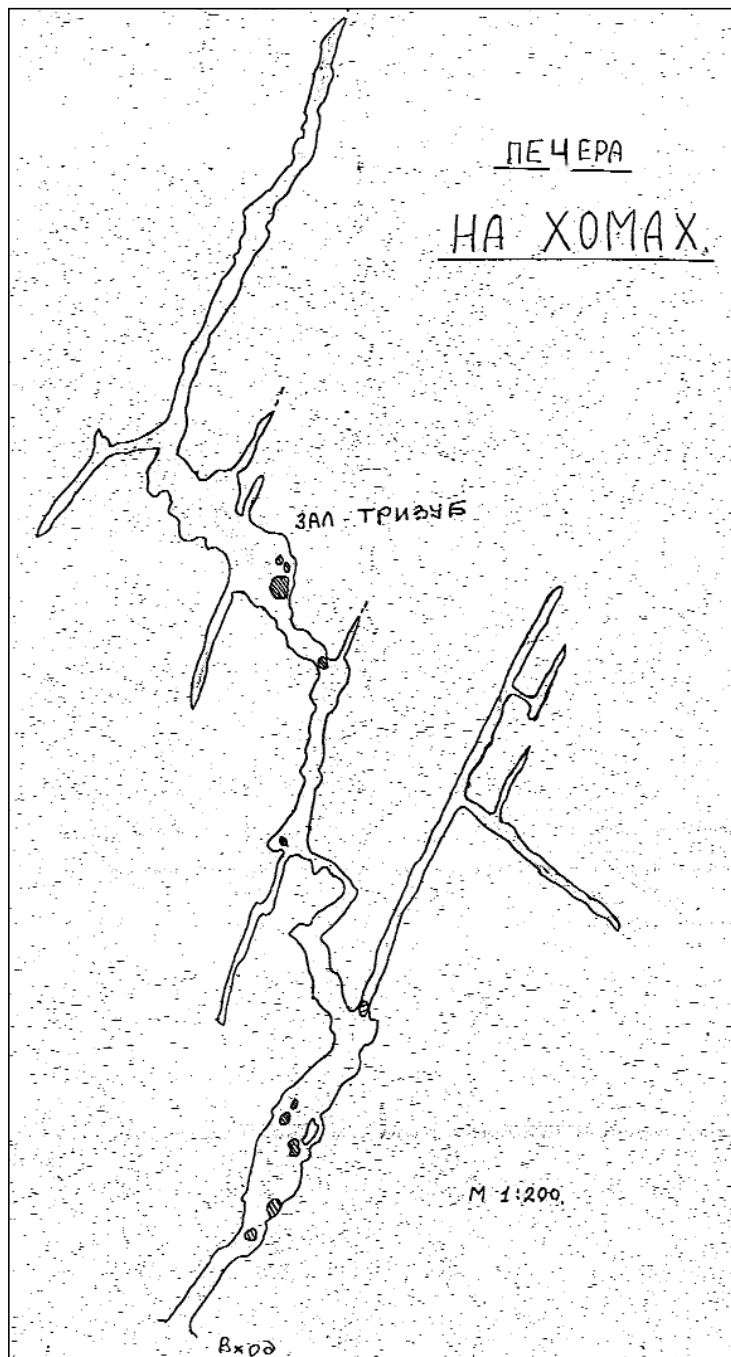
Контррельєфний український герб, вибитий металічним інструментом, навічно залишився, як свідок, повстанських подій для нащадків.

Природний грот повстанці, ймовірно, використовували під час німецької окупації і в перші роки більшовицької. Потім цю схованку енкаведисти розконспірували.

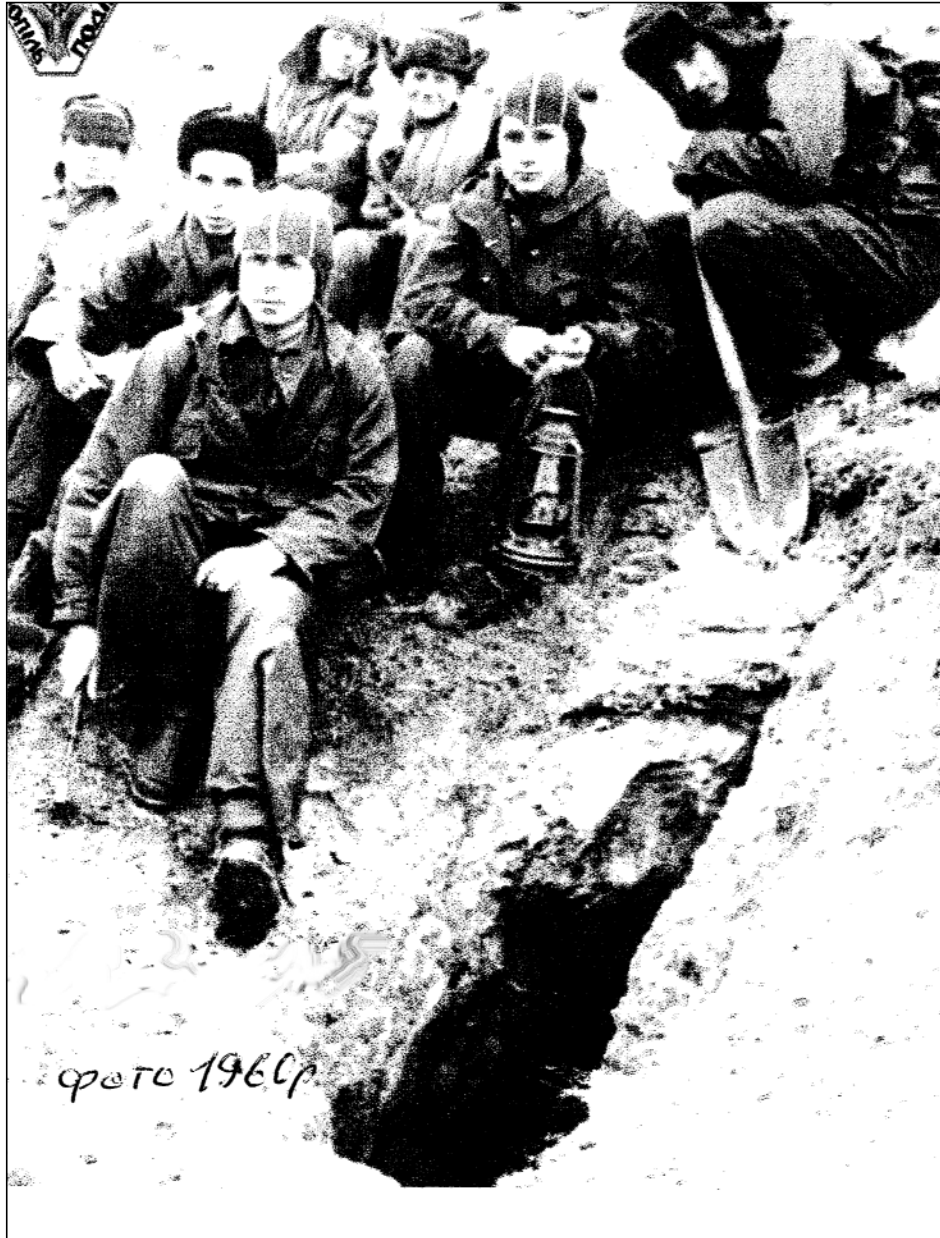
Цей грот належало б відкопати і включити до екскурсійного маршруту “Шляхами повстанської слави”.

Викарбуванний "Гризуб" у печері УПА.

Прив'язка розташування печери УПА "На Хомах"¹⁵.

Тернопільські спелеологи біля входу до печери "На Хомах".
Праворуч – Юзеф Зімелс, 1960 р.¹⁶

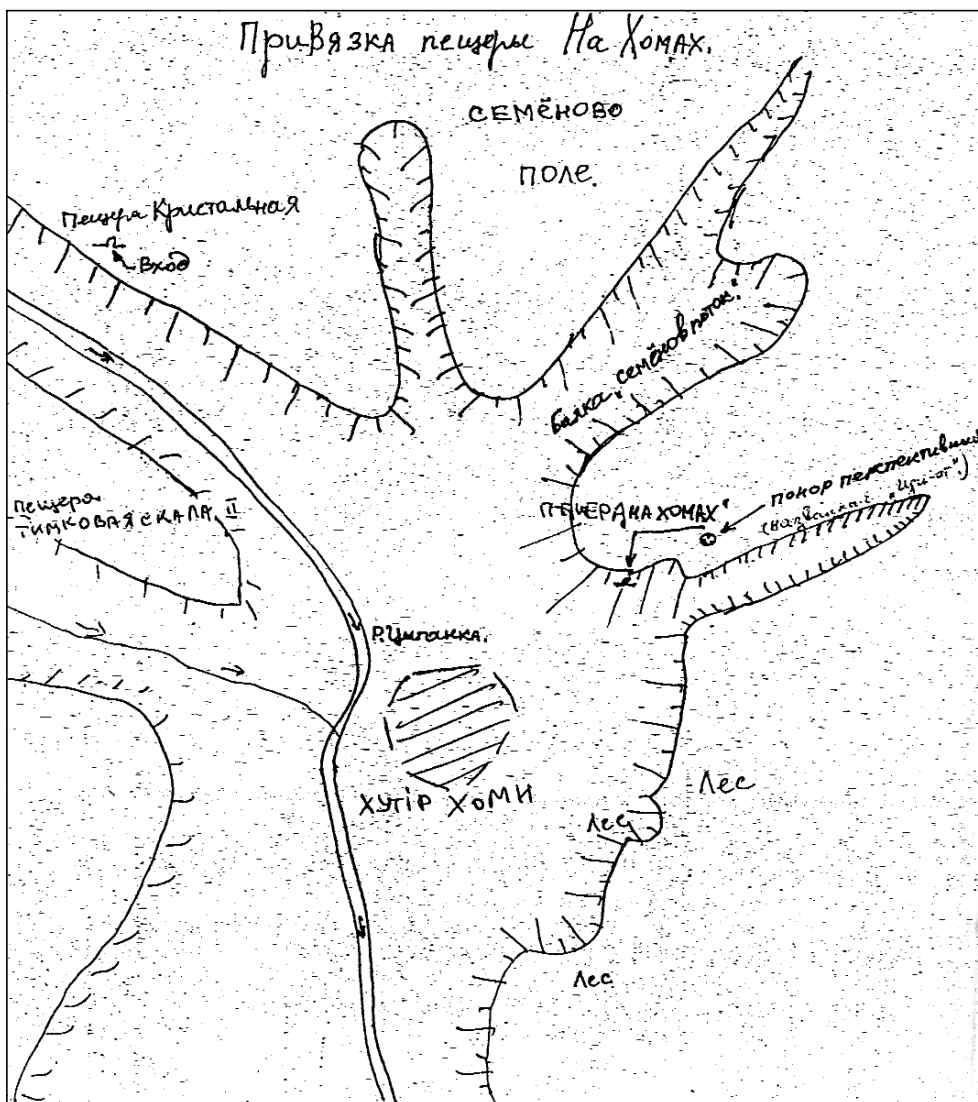

Схема пещеры УПА "На Хомах" та розташуванням залу "Тризуб".¹⁷

ОУН, УПА НА КВАРТИРАХ “ВЕРТЕБА”

Печера “Вертеба” знаходиться в Борщівському районі за 2 кілометри на північний захід від села Більче-Золоте. Її назва походить від старослов’янського слова “вертеб”, що означає “печера, важко доступна балка”. Вже у IV тисячолітті до нашої ери печера “Вертеба” служила людині житлом. Несподіваний обвал поховав під уламками трипільців та зберіг до наших часів речі їх побуту – так звану трипільську культуру. З 1708 р. печеру почали відвідувати та досліджувати. Так, записи Більчецького Василіанського монастиря свідчать, що в печеру спускались місцеві мешканці “під опікою” поміщика з Більчого графа Потоцького. На його прохання печеру вивчав у 1741 р. генерал-майор польської армії, комендант Кам’янець-Подільської фортеці Йоган фон Кампенгаузен. У 1760 році поле, де була печера, переорали і про печеру забули. Тільки в 1822 р. вхід у печеру був випадково віднайдений власником села Більче Йоганом Хмелецьким. Найцінніші знахідки матеріальної культури, що розкривають важливий етап праісторії краю, виявив тут археолог Г. Оссовський у 1890-

1895 рр. За багатством знахідок він назвав цю печеру “Наддністрівською Помпеєю”. Оскільки ця територія в той час належала Польщі, то все було туди і вивезено. Вчені вважали, що всі ці знахідки пропали в Польщі під час війни. Але Ю. Зімельсу пощастило усе віднайти неушкодженим і в повному обсязі в підвалах Археологічного музею Кракова.

Під час війни в 1942-1943 рр. в печері переховувались 38 місцевих євреїв. Коли німці про це дізнались, то вхід у печеру підірвали. Але людям вдалось викопатися з печери в другому місці, перейти в печеру біля сусіднього села Стрільківці, де вони переховувались до кінця війни. (Після виходу з печери, рятуючись від вивезення в Сибір, вони всі виїхали жити в Канаду. Декілька років тому 12 чоловік з них приїхали на Тернопільщину подивитись на ті печери, що рятували їм життя. Вони й розповіли Юзефу Зімельсу про пережите в ті роки).

Перше знайомство Ю. Зімельса з печерою “Вертеба” було таким: “Це було якраз 50 років тому – 1957 році. Зі школярами я пішов у похід по р. Дністер до Заліщиків. По дорозі ми зайшли в печеру біля села Більче-Золоте. Коли я випадково штовхнув плечем бічну стінку, то з темряви на мене посипалось каміння і з стіни випав скелет. Напроти цього місця на камені був викарбуваний тризуб. Коли ми побачили недалеко від цього місця ще один тризуб, то вже навмисне напроти штовхнули стіну, з якої випав другий скелет”.

Трохи пізніше, на початку 60-х років тернопільські спелеологи під керівництвом В. Радзівського почали роботу по детальному дослідженню цієї печери. Виміри печери показали, що сумарна довжина всіх ходів становить майже 8 кілометрів. Тоді вони натрапили на грот, який був штабом Чортківського надрайонного проводу ОУН.

Чортківський надрайонний референт Служби безпеки Іван Пінязь, пс. “Око”, “Сівач”, який мешкав в Одесі і з яким автор Нестор Мизак мав нагоду зустрітись, повідомив наступне: “Гроти Більче-Золотого відомі здавна. Їх досліджували польські спелеологи. З початком другої окупації більшовиків про них згадали місцеві підпільники і використовували у своїх справах. Коли у Більчі в 1945 р. розмістився окружний, а потім надрайонний провід ОУН, грот використовували як осідок. Туди перенеслась уся канцелярія, зв'язки

всього надрайону. Місця там вистачало на цілий полк. Обладнали з дощок канцелярію з виготовлення пропагандивної літератури. Щодо моєї роботи, також були сприятливі умови для допитів і зв'язків з районами. До мене приводили агентів, розвідників МДБ і донощиків. Вхід був на полі з великої ями, яку на день закладали камінням. За 200-300 метрів від входу була наша канцелярія, спальні, кухня. Розгалужень було дуже багато, але ми далеко не заходили, щоб не заблудитись, одначе шукали, де можна знайти запасний вихід.

У печері було відносно тепло, плюс 5-7 градусів. Води у ній не було, тому її завжди приносили з села. Стіни печери ми не могли облицювати, бо на це потрібно було б вагон лісу. А просто знайшли велику залу, збудували одну кімнату з дощок для канцелярії і працівників на друкарських машинках. Так залишалось до осені 1946 р.

У листопаді 1946 р. мені на допит привели двох агентів МДБ – учителя с. Хом'яківка Чортківського р-ну Мар'яна Старовського 1923 р.н., нар. у с. Ягольниця Чортківського р-ну, і Михайла Максимчука з Більче-Золотого, місцевого агента, який колись вірно служив полякам. Я їх допитував. 8-го листопада ми всі, понад 20 осіб, вийшли на оперативну працю й здали агентів під охорону. На жаль, охоронці злегковажили собі і вручили їм до рук сокиру рубати дров. Старовський з Максимчуком вибрали момент і порубали ударами двох охоронців, заволоділи їхньою зброєю і при виході застрелили ще одного вартового. Максимчук утік у Борщів, а Старовського послали вчитися у Чернівці. Потім він став директором вечірньої чи заочної школи у Чорткові”¹⁸.

Дещо по-іншому про цю трагедію розповідає в інформації секретарю ЦК КП(б)У М. Хрущову секретар Тернопільського ОК КП(б)У І. Компанець. Він пише: “Старовський і Максимчук убили 2 охоронців і 4-ох поранених повстанців разом 6-ть. Серед них Василь Чокан 1914 р.н. с. Більче-Золоте, пс. “Гук”, магазинар зброї і Микола Палійко, 1928 р.н. с. Стрільківці. Стрілець СКВ”. Інших не назвали. Отже, обласні партійці дописали ще чотирьох убитих, щоб заслужити собі нагороди у вищих чинів.

Енкаведисти вивезли з печери багато зброї: ручних кулеметів – 8, гвинтівок – 57, набоїв – 7000 шт., гранат – 15, радіоприймач – 1, пістолетів – 2, друкарську машинку – 1, магазинів до автоматів –

6, повстанську літературу і листівки. З харчових продуктів 3 тонни картоплі, 4 мішки зерна, 20 кг олії тощо”¹⁹.

Тут же знайшли протоколи допитів Максимчука і Старовського та життєписи повстанців Петра Притули 1927 р.н., с. Більче-Золоте, пс. “Хміль”, зв’язкового районної Служби безпеки (в інформації поданий як районний референт СБ. – Н.М.), що загинув 24 вересня 1946 р. у лісі біля с. Шупарка, і Степана Загайка 1926 р.н., с. Більче-Золоте, пс. “Орел”, станичний с. Глубічок, загиблого 1 жовтня у цьому ж селі. Емдебісти сплюндрували у печері могилу політвиховника Юрія Данильчука, пс. “Ждан” із с. Більче-Золоте, загиблого 12 жовтня 1946 р. над якою повстанці клялися, вирушаючи на бій з ворогом.

Далі подаємо емдебістські і партійні документи про цю подію (мовою оригіналу).

“АКТ

1946 года ноября месяца 18 дня гор. Борщев.

...Максимчук Михаил Степанович, 1903 года рождения, житель с. Бильче-Золотое Борщевского района, Старовский Марьян Павлович, 1923 года рождения, житель села Антоновка Чертковского района были насильно взяты в грот в 1-м км севернее с. Бильче-Золотое. В гроте подвергались пыткам со стороны бандитов за подозрение в активной помощи органам советской власти. По их показаниям в гроте находится надрайонный проводник ОУН со своим почетом (общей численностью 20 человек). Ночью с 8 на 9 ноября 1946 года основная часть бандитов вышла из грота в прилегающие села, оставив в гроте на охрану двух бандитов, которых им удалось убить, захватив у последних пистолеты и бежать из грота...

Убитыми оказались:

Чекан Василий Иванович, 1931 года рождения (1914 р.н. – Н. М.), уроженец и житель с. Бильче-Золотое Борщевского района, бывший надрайонным СБ под кличкой “Гук”.

Палинка Николай Дмитриевич, 1925 года рождения, уроженец и житель с. Стрילковцы Борщевского района, боевик районного войскового референта СУН “Проминя” под кличкой “Шпак”²⁰.

**“Сов. секретно
Секретарю ЦК КП(б)У
Тов. Хрущёву Н.С.**

№ 2006/с

Информация

**О раскрытии и ликвидации бандитского
убежища-подземелья в Борщевском районе**

Учитель школы с. Хомякивка Чортковского района Старовский (местный), находясь 4/Х-46 г. в селе Бильче-Злоте Борщевского района, в ночное время был схвачен бандитами и уведен в подземелье, расположенное севернее этого села, где был подвергнут допросу “СБ”.

Вместе с ним в подземелье оказался Максимчук Михаил Степанович, уроженец с. Бильче-Злоте, который также был схвачен бандитами. Характерно, что Старовский и Максимчук особой активности в селах не проявляли.

В ночь на 12 ноября с. г. бандиты в количестве 10 человек, покинув подземелье, вышли из него. В подземелье остались Старовский и Максимчук и 4 раненых бандита, находившиеся на излечении.

В качестве охраны было оставлено 2 бандита, которые, употребив много спиртных напитков, оказались в состоянии сильного опьянения.

Старовский и Максимчук, воспользовавшись этим обстоятельством, напали на охранявших 2-х бандитов, обезоружили их, а затем из отобранного оружия расстреляли охранявших бандитов и 4-х раненых, вышли из подземелья и прибыв в воинский гарнизон, дислоцированный в с. Глубочек Борщевского района, рассказали о случившемся.

На основании этих данных опергруппой МВД и МГБ с помощью войск МВД проведена операция, в результате которой в подземелье обнаружено от основного прохода 4 отверстия и 10 оборудованных комнат, в которых найдены убитые Старовским и Максимчуком два трупа бандитов, охранявших их, и 4 трупа раненых бандитов, в числе которых оказались:

“Шпачек” – господарчий грота, и “Гук” – он же Чекан Василий Иванович, уроженец и житель с. Бильче-Злоте, занимаемое положение в ОУН пока не установлено.

Дух одвічної стихії і голосу крові

Кроме этого в подземелье найдено:

Ручных пулеметов	– 8
Винтовок	– 57
Патронов ПТР	– 22
Патронов разных	– 7000
Пистолетов	– 2
Гранат	– 15
Стереотруба	– 1
Радиоприемников	– 1
Коммутаторов	– 1
Пишущих машинок	– 1
Полевых телефонов	– 2
Ракетниц	– 1
Магазинов к автоматам	– 6
ОУНовской литературы	– 2 меш.
Листовок разных	– 500 шт.

Аптека (в нее входит много разных медикаментов)

Ручная динамомашинка, употреблявшаяся Сбистами при допросах, а также продукты питания:

картофеля	– 3 тонны
хлеба	– 4 мешка
топленого масла	– 20 кг и др.

Среди ОУНовской литературы и документов, найденных в подземелье, также обнаружены протоколы допроса СБ Максимчука и Старовского и автобиография бандитов “Орла” – Загайко Степана Онуфриевича, станичного ОУН по с. Глубочек Борщевского района, убитого при операции 2 сентября 1946 г., “Хмель” – Притулы Петра Степановича, районного референт СБ по информации, убитого 26 сентября 1946 года.

Секретарь Тернопольского обкома КП(б)У
(И. Компанец)
19/XI-46 г.”²⁰

Після драми у печері “Вертеба”, повстанці передислокували над-районний провід ОУН Чортківщини у печеру “Озерна” біля с. Стрілківці. Спелеологи у “Вертебі” знайшли місця замуrowаних кімнат, поховання повстанця, підземний тир для вишколу новобранців, написи хімічним олівцем на стінах печери, серед них “Смерть чекістам”.

РЕФЕРЕНТ СБ ЗІ ШТАБУ “ВЕРТЕБА”

“Великоповажний друже Несторе!

Чим я зможу Вам допомогти? Те, що я пам’ятаю, я напишу. Так, я був активним учасником боротьби від 1944 по 1952 рік. Брав участь у боях з німецькими окупантами, а потім переключився на боротьбу з більшовиками.

Я, Іван Пінязь, референт Служби безпеки збройного підпілля ОУН-УПА Чортківського і Копичинського надрайонів (1944-1948; 1948-1952 рр.), народився 11 листопада 1924 р. у с. Голгочі Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. Після закінчення сільської школи 1938 р. поступив до гімназії в м. Бережани. 1940 р. – у Юнацтво ОУН. 1944 р. закінчив гімназію і зразу перейшов на нелегальне становище. Мене направили в Рогатинський повіт до повітового референта СБ “Ореста”, який невдовзі був убитий власовцями. Тодішній обласний провідник СБ “Гар” зібрав нас усіх і створив спецгрупу СБ в числі близько 100 чоловік у околиці перемишлянських лісів Львівської обл. Після вишколу мене призначили слідчим при обласній референтурі СБ. Ми вели боротьбу з німцями та советськими парашутистами, яких засилали в тил до нас. В серпні 1944 р. перейшли фронт і почали відновлювати підпільні зв’язки в советській зоні. Відновили зв’язки в Скалатському, Гримайлівському та інших р-нах. Наладнали зв’язок з обласним референтом СБ “Максимом”. Відтак перейшли в південні райони області, такі як Копичинський, Чортківський та Борщівський. Тут не було організаційної сітки Служби безпеки. Провідник “Гар” налагоджував зв’язки і залишав людей з нашої спецгрупи СБ на керівні роботи. Так ми зайшли в Чортківський і Борщівський р-ни. Окружним референтом СБ був призначений старий підпільник “Дик”, який загинув 17 лютого 1945 р. в с. Щитівці Заліщицького р-ну разом з провідником “Гаром”. Після “Дика” став окружним СБ “Міша” із колишньої СБ “Гара”. “Міша” загинув у Козівському р-ні. Тоді Чортківський округ розформували, укрупнили Бережанський. З Чортківського округу утворили Чортківський надрайон. До надрайону входили такі райони: Чортківський, Товстенський, Заліщицький, Мельнице-Подільський, Скала-Подільський, Борщівський. Надрайонним референтом СБ поставили мене (“Око”, “Сівач”).

В серпні 1948 р. я був важко поранений. Куля пробила хребет і засіла у сечовому міхурі. З нею я ходив до 1953 р. Восени 1949 р. мене перевели з Чортківського надрайону в Копичинський. До Копичинського надрайону належали райони: Копичинський, Пробижнянський, Буданівський, Гримаїлівський, Білобожницький. Тут я пропрацював до мого арешту 8 листопада 1952 р.

Від 1950 р. стало дуже важко працювати. Підпілля винищили, населення здеморалізоване і тероризоване. Агентура діяла сильно. Зв'язки порвали і райони залишилися без підпілля. Я шукав зв'язку з проводом ОУН, МДБ шукало мене. Чортківський округ ОУН був ліквідований на чолі з провідником "Кригою" (Сказінським), а зв'язковими між округом і обласним проводом ОУН стали агенти МДБ. Зв'язкові "Олесь" і "Думка" виловили і ліквідували всіх провідників ("Олесь" – Трусь Володимир, "Думка" – Томяк Василь). Тернопільським МДБ була створена провокаційна група більше 50 чол. Цьому "Олесю" попав і я з провідником ОУН "Петром" 8 листопада 1952 р. "Петра" вбили, а мене оточили і наклали наручники. Накинули на голову палатку і посадили між двома емдебістами – капітаном Домбровським і майором Дроновим. Біля шофера сидів начальник обласного опервідділу полковник Котенко. Руки мої в наручниках, але я потихеньку вийняв з верхньої кишені малий складний ніжик, відкрив і сунув вістря прямо в горло, намагаючись перерізати вену. Кров хлинула і емдебісти завважили, скрутили руки і забрали ніж. По дорозі до Тернополя повернули до районної лікарні, кинули на стіл. Коли хірург давав наркоз, я вдарив його ліктем і шприц попав йому в око. Зашили і кинули в камеру з постійними вартівими. Так закінчилась моя революційна діяльність".²¹

АРХІВ УПА В ПЕЧЕРІ "ВІТРОВА"

Ця печера знаходиться за два-три кілометри від "Вертеби" біля с. Королівка і нині входить до складу печерного комплексу "Оптимістична", що сягає понад 20 кілометрів.

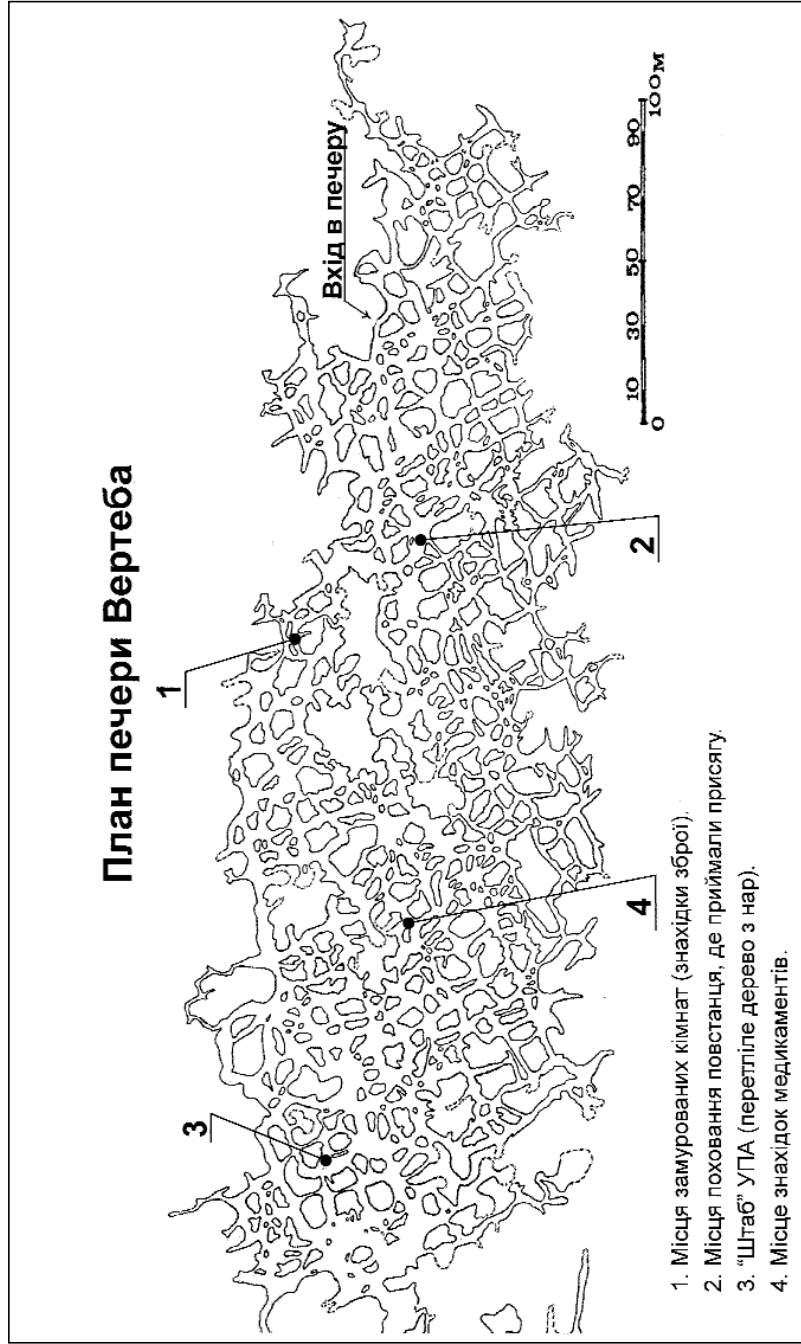
Улітку 1964-1965 рр. спелеологи, досліджуючи її знайшли селянську скриню з архівом УПА. Можливо, то був архів Чортків-

ського надрайонного проводу СБ з “Вертеби”, який за словами провідника Івана Пінязя, пс. “Око” після злочину Максимчука вони швидко перенесли в інше місце.

Матеріали були вологими. Їх почали розкладати на поверхні й висушувати. Але незабаром сюди підїхали борщівські кадебісти і всі ці документи забрали з собою.

Вхід з поля до печери УПА “Вертеба”, яким повстанці заходили на свої квартири.

План печери УПА "Вертеба" біля с. Більче-Золоте Борщівського р-ну.²²

Напис "СБ, 1945" та інші графіти у печері "Вертеба".

Повстанські написи на стінах печери УПА "Вертеба".

Зал з “Триzubом” у печері УПА “Вертеба”.

Сов'як Петро Миколайович 1914 р.н., с. Глибочок Борцівського п-ту. Кущовий командир СБ, пс. "Промінь" (сидить у центрі). Загинув 19 грудня 1949 р. у с. Стрільківці. Його псевдо написано на стіні в печері "Вертеба".

*Іван Пінязь. пс. "Око", "Сівач".
Н. 1924 р. у с. Голгочі Підгаєцького п-ту. Референт СБ Чортківського (1944-1948 рр.) і Копичинського (1949-1952 рр.) надрайонів ОУН. Квартирував у печері "Вертеба" з референтурою СБ. Арештований 8 листопада 1952 р. Політв'язень СРСР.*

*Степан Козак, пс. "Бір".
Н. у с. Більче-Золоте. Підрайонний референт СБ. Організатор постою надрайонного проводу СБ у печері "Вертеба". Загинув 24 серпня 1945 р.*

Відносно еротів у мене в пам'яті дуже збільшилось.
 Зроти білого Золотого білого з дами. Їх досліджували
 полемі епелевими, і поетамі другої опунції 1944 року
 про них згадали місцеві підполковники і використовували
 у своїх справах. Коли, в 1945 році в Білці, розв'язався судування
 а потім надрайонний Провід ОУН зроти використали, як свідки.
 Туди перевелися всі канцелари зв'язки, всього надрайону. Місце
 мали вистагало на чийсь ток. Обладнали з досвід канцелярськ
 по висотності пропозації літератури. Діла свої роботи
 також були еротивні, чимось для свідства і зв'язки з районом.
 Туди привели агенти, розвідники і доносчики. Все це був на той
 з великої ели, як на диво залишили кабінетом 200-300 метрів від
 входу була велика канцелярія, спальня, кухня. Розташований був силва
 багата, але далеко ми не доходили, щоб не зоб'являлися, однієї
 шукати, де можна зробити замасований вихід. Там тяжко до осені
 1944 року, зі с. Білці привели сексота Максимчука, а з Чортківщини
 для мене Світос привели директора Івана Старовського. Маріяна
 1923 р. народження. Ми допитували обох. Вегерда мав треба було
 їти на в'язок, обок ми зроти тір охорошу. Охоронники злегко вважали
 собі і діли стирку карбувати зроти. Старовський вбив охорошу і
 вбили з зроти. Максимчука втин в Чортків, а Старовського
 тілили вчинили в Чортків. Потім став директором, відповідальності
 вестривати мисли в Чорткові.
 Влітку тепло +5-7°. Гості відка нам керували
 В зротах білого Золотого води не було. Воду привозили з села.
 Світатанько була. Але що залишилося не сьогоднішній день - не зроти.
 4. Стівки не були обличовані, вна це треба було вали дещо.
 А просто знайшли велику галевину, зрували одну кімнату з
 дещо для канцелярії, ліжкоміть, приміщення малими.
 Все оставалось в природному стані.
 5. То стівки не шкали. Кіба дещо: «мистителі» мисали не мисали
 7. Воду був захрещений ззовні держиною, бо часта оставалась
 в селі бойовики. Вода і захрещували
 8. Гості у Стівківцях потот о вкиселі «Сидра», «Молос»
 і інші. Туда знову перебрався «Сидр». А там був, але не
 перебував. Там перебував «Сидр» із своїми людьми, а тиско
 надрайонна УРД, Гале, Курітний. Канцеляр з Ігоровичі Старої, там
 був ситий не оба ді (раховал в бою), «Оксана» розвіднице і
 «Меліка» - бравис із Шумарки не прівисше «Волер», Волер посприлав
 «Володу», Гале і «Оксану»; згадає КТБ. Там в провостатівши
 Бандеруоті. Плив шукати в вашилі; в селі кип'ячки ведалеко
 першого вистривали йому в преле в лоб.
 Зроти в Стівківцях потот на той в ярах. Вліду

Рукописна сторінка спогадів референта СБ Чортківського надрайонного провуду ОУН Івана Пінзя, пс. "Око".

УПА В ЛАБІРИНТАХ ПЕЧЕРИ “ОЗЕРНА”

Печеру “Озерна” біля с. Стрілківці Борщівського р-ну Тернопільської обл. тернопільські спелеологи почали досліджувати у 1962 р. Багато разів Юзеф Зімелс з друзями спускалися під землю й добиралися до найвіддаленіших куточків природного утворення земної кори:

“Печера починається великим 100-метровим залом. В кінці його на стіні були вирубані невідомі слова, або знак (тепер вони знищені). За цим місцем залишилась назва “Обеліск”. Трохи далі знайшли місце, яке слугувало за житло людям. Стіл та лави з каміння, місце для вогнища, прокопані рівчаки в долівці, щоб можна було дійти до підземного озера в повний зріст – все показувало, що тут жили люди. Як тепер ми знаємо, тут під час війни ховались 38 євреїв. Після війни всі вони виїхали в Канаду, а їх місце заступили члени УПА.

Загальна довжина ходів, які ми виміряли, складаючи карту, вже перевищує 120 кілометрів. Я завжди працював у віддалених частинах печери. Але одного разу так вийшло, що я мав можливість про-

йтись і подивитись частину печери недалеко від входу. І ось я йду великими галереями Західного проспекту, намагаючись знайти продовження печери. Стіни печери вкриті дрібними кристалами гіпсу, які у світлі ліхтаря мерехтять, як вогники на ялинці. І тут промайнула якась чорна пляма. Я зупиняюсь, щоб дослідити, що це таке. Під навісом коло долівки є якась нора. Я протискуюсь туди, але скоро хід значно розширюється і йде стрімко догори. Вилізши достатньо високо, я потрапляю в якусь залу висотою 1 метр, але таку широку та довгу, що світ ліхтаря не досягає стін. На колінах я продовжую повзти вперед у суцільній чорноті. Світло не досягає стін, а руки та одяг стають чорними від якогось чорного намулу. Я знав з попередніх досліджень, що в чорний колір у печері фарбують солі марганцю. Ми зустрічали і чорні кристали. А тут, напевно, цілий шар того марганцю – міркую я собі і повзу далі. Через хвилин п'ятнадцять такого руху я почав думати, що не бачачи бічних стін, можна й заблудитись, і пора повертати назад. Але тут хід звузився і, протиснувшись через якусь щілину, я, весь чорний, вивалився в грот з назвою "Хатки", де були приміщення членів УПА. А вивалився я прямо з їх "пічки". Цей "марганець" був звичайною сажею від того, що на печі довгі роки готували їжу. Дим проходив крізь природну порожнину, фільтрувався від сажі і виходив невидимим чистим повітрям.

Тут на стіні печери побачив написи "Укр. повстан.", "тризуб", "Максим", "Гук" і дату "23/7.-1946 р." (див. світлини)".

У П'ЯТІ РОКОВИНИ УПА

Про відзначення першого свята УПА на теренах Надзбруччя відомо небагато. Найперше тому, що відбувалися заходи при повній конспірації. Колишній референт СБ Чортківського надрайону Іван Пінязь, пс. "Око", "Сівач", повідомив, що напередодні річниці до Надзбруччя прибув крайовий провідник ОУН Василь Бей, пс. "Улас" (нар. 1922 р. у с. Литвинів Бережанського повіту. Закінчив Бережанську гімназію. Провідник юнацтва під час німецької окупації. Крайовий провідник ОУН "Поділля" у 1947-1952 рр.).

Він зустрівся з активом збройного підпілля краю на базі постою Проводу Чортківського надрайону, який розмістився у печері по-

близу села Стрільківці. Під час зустрічі повстанці вишукувались у просторому гроті: “По боках горіли факели, освітлюючи суворі обличчя месників, а зі стан капала вода, тягнуло протягом. В. Бей зачитав наказ Проводу про нагородження Хрестом заслуги сотника “Володимира”, який втратив зір у лавах УПА. Іншим присвоїли військові звання, зокрема надрайонному референту СБ Іванові Пінязю, пс. “Око” – булавного. “Мало нас, говорив “Улас”. Тому мусимо берегти сили, переходити до тактики боротьби методами збройного підпілля. УПА зливаємо в одну організацію – збройне підпілля ОУН-УПА.

Відзначаючи вперше п'яту річницю УПА, маємо у майбутньому його широко популяризувати серед революційного загалу. Відзначення повинно відбутися у ніч з 14 на 15 жовтня 1947 р. Вшанувати пам'ять загиблих повстанців трихвилинною мовчанкою”.

ЗЛОЧИН “ДОЛЯРА”

Після розконспірації постою Чорківського надрайонного проводу ОУН у печері “Вертеба” біля с. Більче-Золоте провід, як уже згадувалося, перебазувався до печери “Озерна” біля с. Стрільківці (1946-1948 рр.). Іван Пінязь подав дані, що тут квартирували бойовики провідника “Сидора”. Далі пише: “Я там також був, але не квартирував. Там перебував “Сидор” зі своїми людьми, а також надрайонна УЧХ “Ярослава”, курінний командир “Володимир”. Він був повністю сліпий від ран, отриманих ймовірно на Волині. Родом начебто зі Старої Ягольниці Чортківського повіту, третьою була “Оксана”. З ними квартирував “Микола” – бойовик з Шупарки з вуличним прізвиськом “Доляр”. (У вересні 1948 р. Тернопільський обком партії у доповідній записці Микиті Хрущову писав, що їм пощастило вивести “с підполья бандіта – нелегала “Міколу”. – Н. М.). З 2 на 3 вересня 1948 р. “Доляр” постріляв “Володимира”, “Ярославу” і “Оксану” й доповів борцівським емдебістам. Потім служив у провокаційній групі. Убитий нашими в с. Кип'ячка недалеко від Тернополя пострілом у лоб.

Печера у Стрільківцях – на полі у ярах. Вхід закривали дерном. Там, глибоко під землею (10-15 метрів), є великі зали висотою до двадцяти метрів. Є природна вода, цілі озера. Повітря вологе. Грот

був недослідженим. Також була побудована нашими кімната. Не знаю, що там залишилось, бо минуло півстоліття”.

Прізвище “Володимира” точно не ідентифіковане. Чортківський надрайонний референт СБ Іван Пінязь, пс. “Око”, його прізвища не пам’ятав, але псевдо назвав – “Володимир”. З акту районної служби МД Борщева дізнаємось також, що то був “Володимир” “провідник Чортківського надрайонного проводу ОУН”.

Децо проливають світло на ідентифікацію убитого колишні учасники ОУН з села Стрільківці. Ганна Білецька стверджує, що в печері загинув провідний член ОУН Стецько Гнат Дмитрович, але псевда його не пам’ятає. Він був двоюрідним братом Чортківського надрайонного військового референта Стецька Івана Михайловича, загиблого у результаті провокації в Сапогівському лісі 25 травня 1946 р.

Підпільниця Галяс Марія Дмитрівна із цього ж села, пс. “Надя”, політ’язень більшовицьких тюрем і концтаборів, повідомила, що “Оксана” – це Стецько Марта Михайлівна 1919 р.н. із с. Стрільківці, дружина Костецького Івана Дмитровича, члена ОУН, загиблого при нез’ясованих обставинах, і також сестра військового референта Чортківського окружного проводу ОУН “Меткого”, а “Ярослава” – Палінка Михайлина Олексіївна 1929 р.н., с. Стрільківці”.

Далі читаймо документи райвідділу МДБ про вбивство “Долярем” своїх товаришів в печері “Озерна” у вересні 1948 р.

“Акт

1948 года, сентября месяца 3 дня

Мы, нижеподписавшиеся начальник Борщевского РО МГБ капитан Заварыгин, зам. начальника Борщевского РО МГБ капитан Дрыга, зам. начальника того же РО МГБ лейтенант Бочкарев, бывший участник банды УПА сего числа составили Настоящий акт о нижеследующем.

Василюк Петр Иванович находился в банде УПА с мая месяца 1944 года, с декабря месяца 1946 года вместе с другими бандитами скрывался в гроте под названием “Попова яма”. 2 сентября 1948 года, находясь в указанном гроте вместе с проводниками Чертковского надрайонного проводу ОУН “Владимиром” и “Ярославой”, также с машинисткой этого проводу ОУН “Оксаной”, Василюк выстрелом из автомата убил выше-

названних бандитов, после чего явился с повинной в Борщевское РО МГБ.

С целью проведения проверки правдоподобности показаний Василюка грот "Поповая яма" был проверен, при проверке в гроте обнаружены три трупа убитых бандитов, о которых упоминалось выше. При опознании гражданином с. Стрилковцы Осадчуком Николаем установлено, что убитая бандитка по кличке "Оксана" является уроженкой с. Стрилковцы Борщевского района Тернопольской области под фамилией Стецко Марта Михайловна, 1919 года рождения, в банде ОУН находится с 1944 года. В чем и составлен настоящий акт.

Подписи".¹⁹

"Я ПАМ'ЯТАЮ ТОЙ ДЕНЬ"

Іван Дмитрович Балан, художник-графік. Н. 1941 р. у с. Стрілківці:

"Пам'ятаю, коли 1948 р. ми сільські пастушки пасли корів недалеко від печери, або як в селі називали "гרותи", несподівано підїхали автомобілі з військовими. Дітей відразу з цього місця відігнали, але потім ми все таки наблизились до печери й побачили мертві тіла трьох повстанців, яких вони витягнули з "гרותи".

Після цієї події ми довгий час боялися підходити до входу в печеру, бо там валялися кольорові телефонні дроти і ми думали, що там усюди заміновано. Якось у 1956 або 1957 році після весняного дощу обвалилася земля, десь вище як 5 метрів від основного входу і там відкрився новий вхід, обладнаний дерев'яною рамою. Дитячій цікавості не було меж і ми підручки-хлопчаки таємно від родичів почали досліджувати печеру, адже про неї скільки розмов чули у селі.

Нас манила романтика і невідоме. Спочатку треба було проповзти ящіркою на животі метрів сім і протиснувшись між двома кам'яними брилами зіскочити вниз на один метр і тоді вузьким проходом можна було іти на весь ріст. З лівої сторони під стіною валялись вогнегасники. Поступово хід печери ставав досить високим і широким. А стіни і стеля по-

блискували від слюди. Під ногами була мокра глина. Подекуди бачили бокові відгалуження, але ми йшли основним, великим ходом.

Нараз вдалині щось забіліло. Підійшовши ближче, побачили велику купу дров, покритих білою пліснявою, а далі роздоріжжя, на якому виступала велика вертикальна скеля. Під нею стояла лавочка, а на самій скелі на вирівняному і побіленому прямокутнику виднівся напис, але прочитати його було неможливо, так як його хтось зішкрябав на той час, залишилась лише чорна рамка.

Ми назвали це місце “Пам’ятником” і пішли далі. Побачили декілька кімнат. В одній поламані нари, лежанки, кухню з дуже високим закопченим димоходом. У другій з умовних кімнат стояли саморобні ліжка і валялося безліч лікарських препаратів у різних пляшечках, бинти, шини, милиці. Це місце ми назвали “шпиталем”. Тут було багато телефонних дротів, великі батареї в зелених ящиках, які ще діяли. Над прокопаними рівчачками стояли цебри і корита, в яких ще лежали верети і різне шмаття.

Пройшовши лабіринтом в ліву сторону ми добралися до підземного озера. Таких екскурсій ми зробили біля п’яти-шести. Одного разу пішли від “Пам’ятника” по праву сторону і в намулі побачили свіжі сліди від чобіт. Хтось начебто пішов углиб печери. Налякавшись ми повернулись і більше туди не заходили. У лісі “Ясенівець” десь за триста метрів від головного входу до печери ми знайшли в ямі між скелями вертикальний лаз, що йшов під землю. Він був обшальований дошками у вигляді жолоба. Можливо, туди спускали дрова і продукти.

Ходили також до печери “Вертеба” у Більче-Золотому. Там в одному місці знайшли бочки з капустою, яку ще можна було їсти. Пам’ятаю, що всі стіни були списані польською і українською мовами. Прочитали також повстанські лозунги. На стелі великими буквами виднілось прізвище священика з Більче-Золотого, здається Гребенюка, пропавшого безвісти.

А також пам’ятаю великий триметровий напис “Промінь”. Мабуть це було псевдо Петра Сов’яка із с. Глибочок Борщівського р-ну”²³.

ЧИЇ ГРАФІТИ НА СТИНАХ “ОЗЕРНОЇ”?

Автографи: “Укр. повстан.” намальований герб “тризуб”, дата “23/7.-1946 р.”, псевдоніми “Максим”, “Гук” та інші належать повстанцям з Борщівщини, які жили і боролись з більшовицькими поневолювачами й загинули на рідній землі.

Про першого з них “Максима” нам відомо більше з опису повстанським хронографом його героїчної смерті, який подаємо без зміни мови і стилю оригіналу:

“Р.31.

Впадок сл. п. д. “Максима”. 3 лист. 1947 р.

Сл. п. Андрійчук Василь по кличці (“Максим”, “Орел”, “Бор”, “Остан”) уродився 1919 р. в с. Шишківці Борщівського р-ну. В родинному селі ходив до школи 4 роки. 7 класів закінчив у Королівці. Не маючи змоги далі ходити до школи, працює над собою самоосвітню, при чому читає багато книжок, тим самим здобуває собі освіту. За Польщі працює в кооперації в с. Стрілківці, Королівка, Сков’ятин і наприкінці в Іванкові та ПСК Борщева.

1939 р. стає симпатиком ОУН. З приходом більшовиків 1939 року стає на працю в РСС (райспоживспілка. – Н.М.), а потім в банку, в Борщеві. 1940 р. стає членом ОУН, вдержуючи зв’язки в м. Борщеві з другом “Гармашем”. З початком 1941 р. зістає покликаний в ЧА, де бере участь в боях на німецько-більшовицькому фронті в околиці В’язьми та Москви. Там зістає поранений в голову і попадає в німецький полон звідки втікає і в березні 1942 р. повертається додів.

Від мая 1942 р. стає на працю в ПСК в Іваню Пустім, де рівнож з рамени ОУН зістає призначений як районний референтури СБ по кличці “Орел”. За його ініціативи зістає нав’язана розвідча мережа, а опісля ліквідація польської організації, німецьких конфідентів та погром поляків.

З приходом більшовиків 1944 р. залишається в підпіллі, щоб продовжити розпочате діло боротьби. Від місяця вересня зістає призначеним на пост повітового провідника господарчої референтури по кличці “Бор”. Помимо усіх труднощів на цій ділянці роботи він зумів вдержувати усе в порядку і всему дати раду. Після зліквідування господарчої референтури від серпня 1945 року зістає приділений до

референтури СБ, де виконує працю районного інформативного по кл. "Максим". В маю 1945 р. зістає призначений на пост районного політики по кличці "Остап" і на цьому пості гине дня 3.11.1947 р.

Дня 3 листопада 1947 р. "Максим" разом з "Бурею" і "Громом" заквартирували в Литки Петра з Колодрібки. По полудні сестра Петра Гафія ходила до Колодрібки, де дала знати до Іващенка, що в неї є повстанці. Уночі під село Шупарку під'їхала автомашина з більшовиками. Між ними був начальник МГБ Запорожець та вислужник Добрянський. Вони зі всіх сторін обложили хату Литки Петра. Господар хати вийшов. Вийшла і його сестра Гафія, котра зістала поранена. Її вилічили в шпиталі в м. Заліщиках. Повстанці залишилися самі.

По одногодиннім нерівнім бою сл. п. "Максим", вистрілявши майже всі набої, кинув гранати, одначе ворожого персня не прорвав. Він вистрибнув із хати і, убігаючи до городу, зістає тяжко поранений. З окликами: "Друзі, пімстіть смерть і відплатіть червоній Москві!", "Слава Українській Самостійній Соборній Державі!", "Слава Героям!" дострелився з пістоля. Українська нація втратила одного з найкращих провідників нашого терену, гідного прикладу і наслідування.

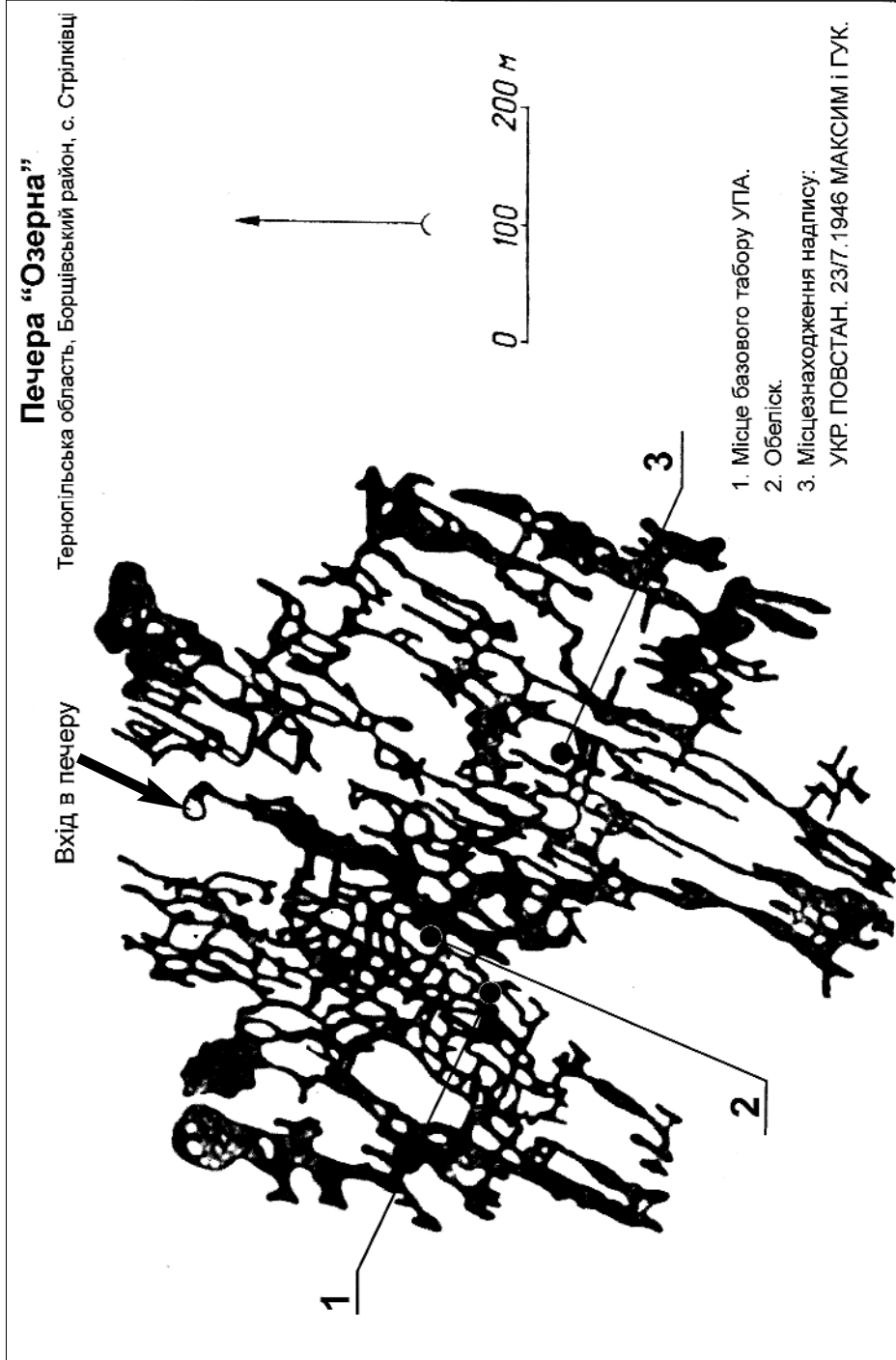
Тіло упавшого "Максима" з тілом сл. п. др. "Бурі" і "Грома" дня 4.11.1947 р. забрали до Колодрібки, а опісля до Заліщик. Вічна пам'ять Героєві, впавшому в революційній боротьбі за волю України! Слава Україні! Героям слава!"²⁴.

Напередодні, полюючи за "Максимом", емдебісти на чолі з оперативником Селівановим 18 травня 1947 року закатували його рідного брата Дмитра. Нещасного піддали тортурам, вимагаючи вказати місцезнаходження проводу ОУН, але не добившись нічого, повісили його на сволоці на телефонному дроті.

"ГУК"

Це псевдо залишив у печері бойовий друг "Максима" Василь Чокан 1914 р.н. із с. Більче-Золоте, який виконував функції "магазинера" зброї (збирав і ремонтував її) для повстанських потреб. Він загинув трагічно з 8 на 9 листопада 1946 р. від удару сокирою провокаторів у печері "Вертеба" біля с. Більче-Золоте²⁵.

План печери УПА "Озерна" біля с. Стрільківці Борщівського району¹¹.

Зовнішня панорама поля біля входу до печери УПА "Озерна".

Грот "Хатки" у печері УПА "Озерна". Видно штучно перемуровану стілку.

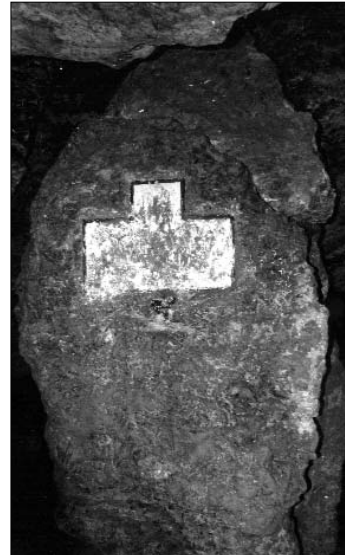
Повстанські написи у гроті "Хатки" в печері "Озерна".

Підземні галереї УПА в печері "Озерна".

Стецько-Костецька Марта пс. "Оксана" (праворуч), 1919 р.н., с. Стрілківці, підпільниця ОУН. Убита підступно провокатором "Долярем" у печері "Озерна" з 2 на 3 вересня 1948 р. з Михайлиною Калинчук-Костецькою. Їх чоловіки – рідні брати, члени ОУН, розстріляні енкаведистами.

Місце повстанської клятви в печері УПА "Озерна". Називається "Обеліск". Кінець сто-метрового вхідного залу. Викарбуваний тризуб, знищений емдєбістами.

Камінні жорна, якими повстанці мололи зерно у гроті "Хатки".

ПОЕТ ОДВІЧНОЇ СТИХІЇ

---

*Василь Андрійчук,
пс. "Остан", "Бор", "Орел", "Максим". Н. 1919 у с. Шишківці Борщівського п-ту. Повстанський поет. Квартирував у печері УПА "Озерна". Залишив написане власною рукою псевдо "Максим" на стіні печери. Застрелився в оточенні еддебістів 3 листопада 1947 р.*

Повстанський поет Василь Андрійчук, пс. "Максим", автограф якого іскриться на одній з кристалічних стін лабіринтів печери "Озерна", залишив у спадок поколінням свої героїчного стилю поезії, віднайдені нами у його рідному селі Шишківці.

Усі вони про революційну добу, в якій історичною рушійною силою є ОУН, УПА, збройне підпілля, народ, котрий підтримує своїх героїв.

Без сумніву, що частину своїх віршів Василь Андрійчук написав при світлі факела, квартируючи в печері "Озерна", і в одному з них "У запіллю" він зголошує:

А в підземеллі авангард народу
Стихійну лаву готував.

Вірші Василя Андрійчука, які виносимо для українського загалу, віддзеркалюють драматизм визвольної доби, неперевершену емоційну зрілість учасників визвольного руху ОУН, УПА, високу духовність повстанців, які, взявши до рук зброю, свідомо віддава-

ли своє життя за майбутню Українську Самостійну Соборну Державу.

Щира любов до рідної неньки-України, поневоленого народу, національних героїв періоду драматичної історії, убоління за долю України, ненависть до її ворогів, готовність здобувати волю і вмирати за неї є основним лейтмотивом поезії Василя Андрійчука.

Автор усвідомлював, що його рядки, можливо, й не завжди досконалі, тому просив не картати його, а сприймати їх такими, які вони є. Неможливо ж “серед лиха у холодній правил пам’ятати”, – пише він.

У своїх полум’яних римах “Максим” закликає борців стати гідними послідовниками героїв-борців, вести смертельний бій з московською ордою (“Голос з-під Крут”). Він боляче переживає більшовицьку окупацію краю, знуцання москвинів над українським народом (“Садист”), відшукує історичні паралелі тогочасного підневільного життя України (“Українська неволя”). У вірші “Могили кличуть” борець-трибун протестує проти советських порядків нищення братських і символічних могил українського народу, коли московські окупанти розрівнювали їх з землею, зрізали на них хрести, зривали синьо-жовті знаменами і топтали квіти:

Так робила колись Польща і царська Росія
А до решти довершити хоче большевія...

Спалах творчості повстанського поета “Максима” припадає на травень-серпень 1944 р., згодом він переписав поезії в окремий зошит, який зберігав рідний брат у родинних Шишківцях²⁶.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Першим словом вірша свого
Хочу Вам сказати,
Що не хочу поетичне
Псевдо прибирати.
Поет думає про ритм і рими
У свої куплети,
А я думаю про волю
І про кулемети.
В скромних рядках я находжу

Душі задовілля
Тяжких хвилин суворого
Нашого підпілля.
Відокремлений карбую
У мозку різьбою,
Щоб дні скорше проминули
В тюрмі за стіною.
Байдуже мені чи буде їх
Хто коли читати,
Тільки страшно у неволі
Свій вік коротати.
Вас, критиків моїх рядків,
Щиро я прохаю
Уваг на ритми не звертати,
Бо я не вважаю.
Повседневнім поготівлі
Не можна писати,
Серед лиха у холодній
Правил пам'ятати.

7.VIII.44

САДИСТ

Настав вечір – стало тихо,
Лиш місяць блищався,
Я ярчком, попід верби
В лісок закрадався.
Бо по селах ніде дітись,
Там садист гуляє,
Кого впійма, що живий,
В військо забирає.
Всіх мужчин він забирає,
В Сибір заганяє,
А хто не йде добровільно -
Бандитом він лає.
Хитро-мудро хижий ворог

Хоче духа вбити,
І надію про повстання
Навіки зломити.
А як зловлять кого в полі?
Бандеровцем лають,
У кайдани заковують
І в тюрму саджають.
Перевертні і чужі нам
Їм допомагають
Набивати грізні тюрми,
Де людей вбивають.
Та недовго, лютий кате,
Тут тобі гуляти:
Прийде час, що воскресне
Україна мати

30.V.44.

АВТОБІОГРАФІЯ

Народився я на світ у вбогій хатині,
Три гектари нам землі було у спадщині.
Як тільки я народився, батько умирає,
Нас з мамою шестеро дітей оставляє.
Шестий рік я мав, почався учити,
А на сьомий вже почав до школи ходити.
В чотирнадцять літ життя я школу кінчаю,
Та думаю, як тепер дальше жити маю.
Бажав до школи ще ходити, та не було змоги,
Щоби таксу заплатити до "Рідної Школи".
Покрутився всюди так, нема що робити,
Рішив сам, щоб десь піти грошей заробити.
Так пішов я до попа, щоб в службу нанятись.
Побув я там три місяці, та й годі, думаю,
Піду дальше в школу вчитись, як тинятись маю.
Так-то знову я почав до школи ходити,
За науку учительці мусив відробити.

Півроку так походив, та й думаю, годі,
Тепер буду вчитись сам у новій пригоді.
Самоосвітою старався докінчити школи,
Курси різні студіював, писав протоколи.
Так науку закінчив і далі думаю,
Як-то грошей заробити, що робити маю.
Практикантом поступив до кооперативи
І місяців шість пробув, поки набрав сили.
Відтак вже став крамарем, на власних вже силах.
А потім переходив по кооперативах.
А опісля вже мене в Союз закликають,
Трохи кращою мені працю вибирають.
Так і вибухла війна і перевороти,
Кооперація зазнала великої втрати.
За большевиків я вже працюю у банку,
Десять місяців пробув на самім останку.
Так мене і воєнком до себе визиває
І на службу у солдати мене засилає.
Один рік так прослужив на Далекім Сході,
А на другий опинився на Московськім фронті.
Кілька місяців повоював і в полон попався,
Та з-під Москви із полону до дому пробрався.
І знову почав працювати на суспільній ниві,
Поки знову не прийшли вісти загрозливі.
Оце знову східний фронт до нас приблизився.
Прийшла тепер нова влада і нові порядки,
Пропонують засилать нас на "дальні Камчатки".
Проти волі цеї влади, я ще тут остався,
Пережити лихоліття у бур'ян сховався.

17.VI.44

ГОЛОС З-ПІД КРУТ

Не бачили ні бою, ні крові,
Ні мук не зносили, ні ран.
Як тії соколи летіли
На поклик, що знов йде тиран.

І остру, холодну сталь синю
Стискали в дитячих руках,
Їхали за Київ під Крути,
Щоб стежі поставить на шлях.
Як змії орди надтягнулись,
По білому полю полки.
До бою готовтесь ви, діти,
До бою за край, юнаки.
Ми скорше всі в бою поляжем,
Не скоримсь, не хочем пощад.
Хто руку стягне в Україну,
То згине від наших же шпаг.
Коли ж ми поляжем на полі,
А ворог по наших кістках
Зруйнує тебе, рідний краю,
Наступники прийдуть по нас.
По нас, милі друзі, юнаки,
Нас жде завдання важке
Порвати кайдани ворожі
Вже час, вже та хвиля гряде!
(Без дати. – Н.М.)

МИ ПАМ'ЯТАЄМ БАЗАР І КРУТИ

Ми пам'ятаєм Базар і Крути
І ряд других спартанських війн,
Де сотні кращих впали в бою,
За рідний край, за народ свій.
Так де лиш будем, любі браття,
За святе діло ся берім,
Здобуть і згинуть – це наша гордість,
Це дружній заповіт усім.
16.VI.44.

РІДНІЙ МАТЕРІ

В ріднім селі на цвинтарі стоїть хрест, могила,
Рідну матір там мою вона схоронила.
Схоронила її глибоко до вічної хати,
Де до страшного суду-віку буде спочивати.
Спи спокійно, моя мамо! Бо ти тут страждала,
Много горя, сліз матірних ти за нас проляла.
В недостатках в поті чола на нас працювала,
І нас, шестеро сиріток, всіх ти згодувала.
Годувала, бо думала помочі діждатись,
Та надія та почала з вітром розвітатись.
Твої сини підростали для других деспотів,
І ти много зазнавала все нових клопотів.
Так прийшов час, що і мене, найменшого сина,
Виряжала ти на службу, москаля-чужина.
Ти, працюючи, сказала: "Мій дорогий сину,
Вертай скорше, бо, здається, я скоро загину".
З війни вертаюсь я, приходжу до рідної хати,
Та нема вже кому мене щиро привітати,
Подививши так кругом я, пішов на могилу
Помолитись, щоб останню принести офіру.
Думав, мамо, що ти будеш тішитися мною,
А ти лежиш у могилі, в святім супокою.
Помолився я на гробі, і гірко заплакав,
Моя матір вже не чула, тільки ворон крякав...
Так, сьогодні ще стоїть там хрест та могила,
Що на вічність в моїм серці вона схоронила.
Кругом тиша, лиш калина віти розпускає.
А травиця буйнесенька могилу вкриває...

19.VI.44

ПОЛКОВНИКУ ЄВГЕНОВІ КОНОВАЛЬЦЕВІ

З'явився Ти в велику годину, на зазив народу пішов,
Життя посвятив Ти за Україну, щоб вирвати її із оков.
Ти твердо, незламно поставив творити когорти сильні,

За Твоїм наказом повстають тії січові стрільці,
Що сміло йшли всюди до бою, бо були тверді і міцні,
На ворога йшли ураганом, в дисципліні всі були кріпкі.
Ти як полковник давав їм свій полковничий наказ:
“Борітись за волю України. Бо це є народний наказ!”
І хоч прийшов час нам трагічний, що Ти їх всіх розпускав,
То зброю борби за свободу Ти з рук ворогам не віддав.
Ти мусив відїхати в чужину, бо далше тут змоги не мав -
Провадить борбу за свободу, яку Ти там далше продовжав.
Ти перший побачив, що треба в народі сталить ще рук,
Що голосу крові ще мало, щоб ворога розбити у пух.
За Твоїм наказом повстали знову підпільні полки,
Яких не лякають тортури, щоб далше йти до мети.
І хоч в Роттердамі ворожа машина убила Тебе,
То знай, що за Тебе помстять мільйони – вже час і та хвиля гряде.
І знай, що в народі будеш існувати безмежно довгі віки,
Многі покоління будуть споминати, як крацого воїна святої борби.
Бо Ти нам вказав, як треба боротись,
як треба проходить тернисті шляхи,
Щоб без вагання нищити перешкоди, що стали на шляху нашої мети.
Твої заповіти, які нам оставив ще твердші, міцніші як сталь,
Що вже поривають світлі мільйони,
щоб здобути волю і знищить печаль.

20.VI.44

ПРОВІДНИКУ ОУН

Ти виростав як наш народ по тяжких змаганнях,
Впав розбитий, зневірений по чужих займаннях.
Одні сили за кордоном віка доживали,
А другими в займанщиках тюрми набивали.
Ти бачив смерть тих невинних страждальців народу,
Що включились у святу борбу за його свободу.
Василь Білас, Данилишин і тисячі байдів,
Що гордо йшли на смерть страшну не зрадивши тайни.
Ти в Варшавському процесі гордо ся тримаєш,
І надію перетерпіти друзів підкріпляєш.

Та настав час, що і польська тюрма закінчилась.
Вирвався з тюрми ти, побачив, що много змінилось,
Війна горить, нема вождя. І тюрма вже у нас перемінилась.
А в Проводі головному хаос, непорядки,
Кожен хоче, хоч не може псевдовождем стати.
Ти взяв на себе провідництво всеї України,
Увесь народ щоб визволити з грізної руїни.
Хоч великі були жертви, на це не зважаєш,
Щоб будить народ до повстання, людей посилаєш.
І зійшло же сонце правди – засвітило сонце
У дев'ятсот сорок першим році у наше віконце.
Хоч недовго воно гріло, за хмари сховалось,
Та вороги наші хижі добре налякались.
Так то вони полякались, що і тебе заслали,
І що було самостійне, все поруйнували.
Таку тактику прибрали всі наші варвари,
Хоч програють, та не хочуть, щоб ми існували.
Так німецькі гештапівці тюрми наповняли,
Де тисячі катували, а потім стріляли.
Та народ, що любить волю, не міг вже терпіти,
На твій наказ творить УНСи, щоб ворога бити.
Не скріпилась ще УПА в нас, як знову шкиберти,
Це московська йде навала твої пляни стерти.
Знову тюрми, знов ескорти в далеку чужину,
Твоїм ім'ям проклинають маленьку дитину.
У них слово „ бандерівець ” на кожному кроці,
Та бояться його так, як солі в своїм оці.
З такими-то словами всіх випроводжають,
Та за бандерівцями усюди по селах шукають.
Не одна вкраїнська мати Тебе споминала,
Як на приказ у підпілля сина виряжала.
До сьогодні в Тебе вірять, як символ незламний,
Як у Мойсея, що веде наш народ бездольний.
Тож бережи знам'я того, що його тримаєш.
Дай зневіреним більш сили, коли її маєш,
Бо народ це є стихія... хто її не знає ,
Що сьогодні вихваляє... завтра розпинає.

Як Бог pomoже збудувати нашу рідну хату,
То лаврові, Ти одержиш від нас у заплату,
Як провідник і Герой наш, Ти будеш сіяти
І майбутні покоління будуть споминати.

21.VI.44

СПЛЯЧИМ ГЕРОЯМ БІЛАСОВИ І ДАНИЛИШИНОВИ

У Львові на цвинтарі Янівському дві інші могили
Там Біласа і Данилишина в них похоронили.
Поміж ріжними гробами, в західній стороні,
Сплять Герої блаженним сном, вичікують долі.
Це вороги наші люті їх там закопали
Без домовин, серед ночі, щоб люди не знали.
Могили їм не сипали, ні хрестів не клали,
І місце те від народу замаскірували.
Так-то, любії герої, по Вашій ще смерті
Знуцалися над Вашим тілом, бо мало їм жертви.
Ви геройські поступили до останньої хвилини,
Тому Вас нарід називає Байдами новими.
Під плач українських сиріт і регіт ворожої юрби
Останню свою дорогу Ви гордо і сміло пройшли,
І вже на шибенці Ви були, як Ваші останні слова:
“Хай живе!..”, а там... уже скінчили життя.

22.VI.44

ДРУГОВІ Ю.Д.

Я був малим ще, як ти мене навчав,
Як продовжати борбу за нарід,
Про яку я ще так мало знав.
Тобі я вірив, бо знав тебе,
Як сина народу,
Що з малих літ в тюрмах сидів,
За його свободу.

І хоч тюрма тебе фізично підірвала,
Духа борби і бодрості в тебе не зломала,
Ти не лякавсь ні мук, ні грозьб,
Страждань, ні терпіння,
Тому в ворогів Ти не просив
Ніколи спасіння.
Останній раз з Тобою бачивсь,
Перед маревом далекої дороги.
А вернувсь, то бачити Тебе,
Не мав уже змоги...
Тебе вспіли дикі орди
Закувать в кайдани,
З тюрми в тюрму перевозити,
Поки життя стане.
Так Ти останнє був
В тюрмі в Тернополі.
Відтак на схід... А там дальше...
Може в дикім полі...
Ми за тебе, любий друже,
Будем пам'ятати,
Якщо живий, вертай здоров
До рідної хати.
А може, він в сибірських пущах
З голоду вмирає...
Або може, десь звір дикий
Трупа доїдає.

22.VI.44

ДІЙСНІСТЬ

Минають дні, роки минають і життя минає,
А наш нарід заржавлі кайдани мінняє.
Все штучніше ворог діє, а ми приймаєм,
Не приглядаємось його штуці, лиш тільки зітхаєм.
Так-то ми вже кілька століть навчилися носити -
Перестрашені всі ворогом, щоби тільки жити.

А коли момент приходить за своє боротись, -
То не раз ми ворогам своїм даєм обманутись.
Так-то було за Мазепи і в другі змагання,
Замість одностайно стати, ми ішли навмання.
Несвідомі запроданці йшли на свого брата,
А байдужі лиш кивали “моя скраю хата”.
Так в минувші ми змагання боролись за волю,
Раз назавжди щоб поставить на рубікон долю.
Та знайшлися недорослі, що “за землю і волю”
Заманулись в хитрі лапи новою Москвою.
І за це вороги неситі добру плату дали -
Все, що було, зруйнували і колгосп заклали.
Мільйони на руїнах з голоду вмирили,
А всіх кращих українців в тюрмах розстріляли.
А останню, оставшую ще темную масу -
Стараються переробить, щоб мати завчасу
Своїх нових яничарів – свою запоруку,
Щоб в жидівськiм комунізмi виховать цю штуку.
І тепер всіх висилають на “гарматне м’ясо”,
Та тішуться, що розходують “ізмєнників” вчасно...
Так історія карає нас за наш малий розум,
Що в моменти не вміємо об’єднатись разом.
Так ми довго ще держави не будемо мати,
Поки рабство своєю кров’ю не будем змивати.
Поки ворога не знищимо в його власнім полі,
Поти будем умирати в нещадній неволі.
У цім святім нашiм ділі допоможи нам, Боже!
Об’єднатись і скинути те ярмо вороже!
А якщо і Ти, Владико, не хочеш нам помагати,
То до решти знищ цю землю! Щоб навіки спати!

26.VI.44

МОГИЛИ ГЕРОЇВ КЛИЧУТЬ!

В Україні, куди не глянь, видніють могили,
Мертві свідки, що когось там вони схоронили.
Одні високі, другі менші, з похилими хрестами,
А треті зруйновані, зарослі тернами.
В тих могилах великий скарб лежить, спочиває,
І не один із нас живих цього не вбачає.
В тих могилах сплять герої, що життя віддали
За Україну і нас усіх Вони повмирили.
Де і скільки лежить їх в землі, не кожний це знає,
Та скільки їх на заслання в агоніях конає.
І неситий десь по тайгах кості розтягає...
Це все за нас авангард голови складає...
Ворог бачить, що могили, як свідки змагання,
Кличуть свіжі покоління продовжить повстання.
Нищить хрести і могили бере розкидає,
Та думає, що тим самим духа подолає.
Та знай одне, лютий кате! Що жертви героїв -
Вже зробили нових борців до наступних боїв!
Вже їх жертви починає нарід розуміти.
У бій визвольний підуть навіть маленькі діти!

29.VI.44

З ОСТАНКАМИ СИЛ

Третій липень вже минає,
Я сам дальше сиджу,
Відокремлений від світа -
Дармо літа трачу.
Так минають дні і ночі,
Я Бога благаю:
“Допоможи, Всемогущий, визволитися -
Із тяжкого – кріпацького “раю”.
Яке життя наше коротке,
А не дають жити,

В молодому віці хотять
І мене убити.
Яка доля є химерна,
Що годі збагнути,
Не нажившись, стараються
На віки зіпхнути
У безодню, з якої вже
Ніхто не вертає,
Лиш в агонії конає,
І життя кінчає.
Так і мене, що почав лиш
Світ цей пізнавати,
Хоче мене моя доля
У безодню випхати.
З останками сил і віри
Я Тебе благаю! -
Допоможи мені, Владико,
Бо я пропадаю.
Допоможи мені ще скільки
Віка цього прожити,
Щоб для Тебе і для народу
Свій довг заплатити.

З.VII.44

УКРАЇНСЬКА НЕВОЛЯ

Хто не бачив і не знає, що таке тортури,
Хай погляне на в'язничні в Україні мури.
За мурами в казематах вже цілі століття
Відбуваються езекути і смерті жахіття.
Там всім тим, що розуміють ким, за що закуті,
Життя вчасно відбувають вороги наші люті.
Замордованих, тисячі трупів скритно десь ховають,
У тюремних загородках, що люди не знають.
Так Польща колись робила, царська Росія,
А до решти довершити хоче більшовія!

Двадцять літ перечищали нарід наш на Східній,
А тепер хотять скорити, темпом вичистить Західній.
І приборканих із Східної на фронт виганяють,
А з Західної в табори на схід висилають.
За останками шукають, ліси обступають,
І ночами на роботи вже жінок лапають.
Куди не глянь, безсоромно вони бенкетують,
Всі здобутки і пам'ятки українські руйнують.
На яничарів стараються дітей забирати,
Та колгоспи рабовласні у нас закладати.
Україна на руїну-пустку виглядає -
В тяжких муках нарід помсти у Бога благає.
Може, Господь допоможе припинити руїну,
Спинить кров, що струями просякає цілу Україну.
А тим часом у Західній земля ся здригає,
Це останній ворог сили у бій висилає...
Що майбутність нам покаже, то фортуна скаже,
Як дванадцяті години стрілка нам укаже.
А може, знов, поки сонце... роса очі виїсть...
І незрячі не знатимуть, що то самостійність.
Один Бог є справедливий, він нам допоможе
Встати разом і розбити те ярмо вороже.
Проти власних сил я вірю, що прийде година,
І на згарищах руїни... встане Україна!

4.VII.44

В ЗАПЛІЮ

Був місяць липень, довкруги зелень,
Нічка коротка – гарячий день,
В близькім заплілю ми ожидали,
Коли настане наш світлий день.
Проти навали нас було мало,
Які остались, нам все одно,
Щоби служити для України,
І в момент – знищити ярмо.

Грюкіт гармат і шум повітроплавів
Щось нам нового віщував,
А в підземеллі авангард народу,
Стихійну лаву готував.

7.VII.44

СЕРЕД ЛИХА СМІЮСЯ

Мабуть, вже скоро кінець прийде
Сатрапському раю,
Бо вмiсто плакати, я вже сміюся,
Чого? Чому? Не знаю...
Це, мабуть, моя душа -
Вiщує чогось нового,
Крізь темряву бачить заграву золоту,
А може, щось і злого...
Мене здається, що бачу вже
Прапори синьо-жовті,
А там червоно – чорні лопотять!
З військом на горизонті...
До них летів би, та, на жаль,
Крила мої обтяті,
А кругом мене, куди не глянь,
Вороги прокляті.
Хоч як вони тут стережуть,
Та духа вже в кайдани не скувати,
Поки живий, я буду все
На військо те чекати...
А з ворогів наших неситих
Із лютості сміятись,
Та в останні моменти
За гріхи помщатись.
Чекаючи на те військо,
Виходжу так щорана,
На горизонті мерехтить вже
Одна фата моргана.

9.VII.44

ІСТОРИЧНИЙ ГРІХ

(1917-1923)

“Щоб творити майбутність,
треба знати минулість”
Почав творити нове життя,
Вірив в братерство чужих народів,
І був їм вірний до кінця.
Стихія зразу рвалася до чину,
Тисячі тисяч на послух ішли,
Вільне козацтво і другі полки,
Ждали на поклик і присягали.
Провід захопивсь ідеєю братства.
Творити армій він не бажав,
Проти Міхновського і самостійництва
Він зразу твердо виступав.
Коли вже ворог сунув навалою,
Щоби здавати вільне життя,
Було вже пізно кликати стихію,
Бо ворог вспів замкнути у свої кільця.
Ті, що зразу вірність складали
Для України на все життя,
В моменті грізнім пішли навмання,
І чорною плямою вкрили ім'я.
Вони яскравий дають нам образ,
Кудю стежка в вільне життя,
Щоб не творити пустих оргмоментів,
Треба стихію збагнути до кінця.
Лиш одиниці момент відчули,
Проти навали їх горстка пішла,
Славою вкрили всі поля битви,
Та їх вже сила була мала.
Чорні і білі наші моменти
Мерехтять досі у наших очах,
Стискають серце і кличуть народ
Закінчить славою початий змаг!

15.VII.44

УКРАЇНА НЕПОБОРНА!

Україна – це земля є, про яку всі знають,
Мед текучий з молоком її називають.
Тому кожний із сусідів хитро ся старає:
“Визволяти” по-новому, а других все лає.
Мовляв: що тоті, що бути тут, вас в ярмі держали,
А ми прийшли і вас назавжди з путів розкували.
Ще говорять лиш словами, а плян інший мають,
Бо всіх кращих українців в тюрми замикають,
І скільки вже не старались лютії варвари
Вбити духа, згнобити нарід, закувать в кайдани
І нас усіх на вік-вічні зробити рабами,
Присвоїти собі землю, а нас в яничари...
Не вдається їм ця штука, за те ворог лає,
Що то, мовляв, така гидра, що сто голів має.
А як зітнеш одну голову – друга відростає
Та ще з більшою ненавистю з нами ся пручає.
Треба знати вам, варвари, що наша держава
Більш як тисячу років сама існувала.
Святославів вона мала і других героїв!
Що походами ходили для дальших відбоїв!
Так-то наша Україна, як княжа держава,
В Царгороді і над Каспієм свої війська мала.
І міжнародня торгівля на Україні стала,
Тая слава про могутність на весь світ лунала.
Насунуло на Вкраїну велике жахіття,
Гунські орди поробили великі страхіття.
Сплюндрували дикі орди нашу Україну,
Лиш згарища оставили й велику руїну.
І все ж таки Україна була заборолом,
Бо нищила дикі орди і була кордоном.
Для Заходу і для Сходу була абажуром,
Що хоронив другі народи своїм, твердим муром.
Прийшов час, що і орді грабати скінчилось,
Це їм слов'яни, козаччина добре відплатились.
Відплатились їм так щиро, що вони думали

Як з Синопа – Трапезунда будуть утікати.
А тим часом хитрий ляшок руку простягає
І українську землю собі пригортає.
Посилає на Україну свою “славну” шляхту,
Щоб селян всіх уярмити, а на козаків вахту.
Та наш нарід непоборний бореться за справу,
Ляхів-панків загання під саму Варшаву,
Їм Хмельницький наробляє великої шкоди,
Що й сьогодні пам’ятають Корсунь – Жовті Води.
Не скінчили ще з ляхами, як вже москаль рижий
Простягає свою лапу та немитий, хижий.
Та назустріч їм Виговський військо висилає,
Сорок тисяч під Конотопом трупами встеляє.
І другі гетьмани добрі плани мали,
Щоб визволити Україну – у двобій вступали.
І хоча ми при Полтаві бій важкий програли,
Але зброї козацької з рук не випускали.
Після того шаблі наші триста літ лежали,
А в двадцятому столітті знову забряжчали.
Знов повстало славне військо нашого народу
Святу борню продовжити за нашу свободу.
Хоч недовго Україна соборною була,
Наша доля не пропала, сила не заснула.
Дух одвічної стихії і голосу крові
Твердить те, що Україну не вбити ніколи.
І ми тепер пам’ятаймо про тую “мінуту”,
Щоб визволити Україну з-під чужого “кнута”.
У цім святім нашім ділі нам Бог допоможе.
Скинути ярмо, зняти окови, поможи нам, Боже.

15.VII.44

РУЇНА

Затьмилось сонце, померкли зорі,
Надія волі танула в морі,
Сліз материнських, з горя пролитих
За сином, братом, ворогом вбитих.

Один в ССах життя кінчає,
Другий на московських фронтах конає,
Третій в сибірській пущі вмирає,
Гайворон чорний їм очі довбає.
З них наймолодший пішов у підпілля,
Його держить ще віра й надія.
Ворог неситий, п'яний з похмілля,
Знищити до решти хоче підпілля.
Батька в каторжну тюрму забрали,
Мучили старого і... розстріляли,
Кругом ніч темна, страшна руїна,
Пусткою стала вся Україна.
За її волю незламних вбивали,
Глухі для справи цього не знали,
Вступали разом продовжать весілля,
Значене кров'ю і божевіллям.
Геройських предків дух ся з'являє,
Прадід до бою рештки взиває,
Останні сили з болем душевним,
Помсту готують зайдам нікчемним.
Ворожі сили їх не злякали,
Присягу тихо вони шептали,
Тобі, Україно, ми присягаєм,
Дружньо за Тебе в бій виступаєм.

1.VIII.44

СУВОРА ДІЙСНІСТЬ

Вчора останнього забрали брата,
Пусткою стала рідная хата,
Кругом собаки неї ходили,
Сумний, жалібний марш наводили...
Мене малого скрила природа,
Борбу провадить було вже шкода,
Осталось тільки скритому ждати,
І воскресення моменту чекати.
Душа боліла, нерви в розстрою,

Тіло неначе прошите стрілою,
Перед очима марево смерти,
Вольному в неволі казано вмерти.
Буйна природа сумною стала,
Дітей у своє лоно приймала.
Від крові небо побагровіло
На горизонті темно-чорніло.
Душа і воля приказ давали,
Проти надії серцю шептали
Вірно, незламно, твердо стояти
Й безнадійної волі чекати.
Оставсь я кволим, ходячим трупом,
Вже не лякаюсь ворожим “допром”.
Всевишній вчив нас життя віддати,
В боротьбі за правду гордо вмирати.
Одному проти світу змагатись,
Ідей народу не відцуратись.
Душа кричала – зрадить не смій!
Дійсність сувора все повторяла –
Смійся, паяце, із себе, смійсь!

2.VIII.44

УКРАЇНА В ОГНІ

По днях руїни озвались стріли,
Темряву роздерли пожежі,
З помсти і крові до бою стали,
Молоді в озброєні стежі.
В блиску сіяють рідні лави,
Цвінуть кроваві рубіни,
За незалежність за гекатомби
Падуть їх мстивії стріли.
Ручні гранати рвуть каземати,
Блеском сіяють зіниці,
Летять орлами у бій з ворогами,
Женуть варварів за границі.
Проміння сонця золоті сяють

Над України землею,
Юначі очі блеском жевріють,
Вістять нову епопею.
Несплямовані, чисті юні герої,
Творці величного ладу,
Нащадки з крові своєї стихії,
Пишуть нову Іліаду.
Й ... знов катастрофи, темні картини,
Кров'ю облиті шинелі,
Уже замовкли глухо гармати,
Не чути свисту шрапнелів.
Лиш гайвороння кругом літає,
Неситий кості розносить,
Вояк ранений в божевілля,
Трупів до бою підносить.
І знову тюрми і гекатомби
Творють ще більшу руїну,
Знову ескорти людей невинних
Женуть в далеку чужину.

26. VIII.44

NUNC AUT NUNQUAM*

Здерти брудні акварелі,
Встає підпілля на заклик сурми,
Нищить ворожі траншеї.
Знову малі в силі, великі духом
Творють наново скрижалі,
Серед неправди на велелюддю,
Лікують свої печалі.
Став час відплати, що на століття
Рідко коли він буває,
Небо прибралось в багряні цвіття,
Захід зі Сходом палає.
Тихо ворожі падають комбати,

---

* NUNC AUT NUNQUAM – Тепер, або ніколи, лат.

Потвору рвуть вже гранати,
О много тяжче волю здобути,
Як її ціло держати.
Ізнову радість, відчай, свято віри,
Що нам засяє ще stella
Або померкнуть наші змагання
Й разом вогонь Прометея.
Тихо, беззвучно вогонь стихійний
Плекає клята руїна,
Тліє, палає жар негасимий.
Помсти! Горить Україна.
До волі, тільки, шляхи тернисті,
Кров'ю малюють границі,
Із них повсталих в сяйвах рубінів,
Сіяють блиском столиці.
Прийступ і відступ в маневреній ході,
Радість і чорні пустелі,
Фортуно зв'язані в однім змаганні,
Вирватись з смертної постелі.

(Без дати. – Н.М.)

Така ж відверта, щира, сповнена любові до свого народу, землі рідної і проза Василя Андрійчука, зокрема його “Слово на Свят-Вечір” (1945 р.). Борець зголошує в ньому велику надію на день завтрашній, в якому йому бачиться щаслива доля України...

Цю сповідь юного серця друкуємо повністю. Вона допоможе глибше пізнати правду Визвольних Змагань, досягнути не тільки долю повстанську, боротьбу, заради якої тисячі йшли на смерть, але й борг, донині нескуплений перед тими людьми, для яких і земля рідна, і народ, і Україна були понад усе.

СЛОВО НА СВЯТ-ВЕЧІР

“Друзі! Наближається Різдво Христове, а з ним наш традиційний Святий Вечір. Цьогорічний Свят-Вечір доводиться святкувати цілому українському народові у виїмкових обставинах...”

Наш український запашний чорнозем перемок від священної крові найкращих дочок та синів нашого народу. Довкруги розноситься пронизливий брязкіт кайданів, що в них женуть молодих юнаків України на далекі каторжні роботи кати. Важка вийнятка доба покладає на нас велетенські та поважні завдання, вимагає та вимагатиме велетенського вкладу енергії сил нації, непересічних якостей духа.

Стійка, сувора, невгнута, безпощадна, характерно-вольова людина стає символом нашої доби. Від того, чи зможе наше національне море винести із глибин на своє плесо таку сувору і невблаганну людину, залежить наше майбутнє. При тому всьому ми повинні повсякчас пам'ятати, що ми – українці, сини великих батьків, потомки тих неустрашимих Хмелів, Гонтів, Мазепів і Петлюр, в жилах яких Месним вогнем-вулканом кипить нескорима залізняка стихія – кров.

Ми повинні пам'ятати про героїчну боротьбу своїх предків, щоб стати гідними нашої світлої традиції. Свят-Вечір... Крізь брязкіт кайданів, крізь рокіт ураганних вогнів гримить Коляда, світиться Свічка...

Довкруг столу, застеленого білим льняним рушником, сидить зажурена сім'я. Старій матері і батькові мимоволі котяться сльози вниз. У них не стало сина, якого червоний варвар закатував тортурами, не стало доньки, яку забрав червоний хижак на каторжні роботи. Сім'я сумує за столом. Тут батька закатували, там маму замучили...

Блимає Свічка на столі. Якось незвичайно блимає її сяйво, немов зазиває до боротьби, до безпощадної розплати над найжорстокішим ворогом українського народу – Москвою. Гай-гай! Воскова Свічка... Відтоді, як її засвітила сім'я ще 1944 року, пройшли роки кривавих Свят-Вечорів. Нині на зміну хижій німоті до нашого краю вдерся червоний вандал, який приніс нам море сліз, знуцання, рабство і руїну. І ще про одне – її вогонь. Щоб ми були непохитні, як скеля, об яку б'ють грізні морські прибої. Усе переможемо, бо наша справа свята, бо ми непереборні. На стороні нашої волі зривалися завжди горді чоти українських повстанців-орлів, які сміливо кидалися на кожного окупанта, що зазіхав на нашу волю.

Врешті-решт цьогорічний Свят-Вечір повинен стати не лише символом реальної боротьби за УССД, але і підсумком наших перемог, добутих дорогою ціною найкращих синів. Багато сьогодні їх уже немає між нами. Вони були нам такі близькі, такі рідні, невідступні. Здавалося, ми не переживемо їхні втрати. А доля особливо не щадила нам ударів в цьому році. Вона немов казала: “Воля дорога! Коли добудеш УССД, скажи нащадкам, щоб берегли її від хижих ворогів, як дорогий скарб, бо за неї батьки ваші давали життя і гекатомби крові”. Так, багато дорогих облич наших друзів немає сьогодні між нами. А ці лиця були тверді, бойові, деколи усміхнені. Ми їх і зараз бачимо, духом відчуваємо крізь сльози і сміх...

Та не час ридати над ними, коли Україна горить в огні пожеж, і кати шматують її тіло. Героям слава і шана живим, твердий, бойовий шлях яких поведе українську націю до волі, до остаточної перемоги. І ніщо не зіб'є нас з обраної дороги, бо вона правильна, свята, ніхто не вирве нам нашого прапора, бо він непереможний. На ньому золотими буквами світять сонячним променем слова “За єдину самостійну Соборну Українську Державу!”, “За волю України!”, “За волю всіх поневолених Москвою народів!”, “Свобода народам і людині!”, “Смерть світовим катам-загарбникам!”.

Увірмо свято в ці золоті слова правди, бо за них конали по тюрмах наші найкращі сини та друзі, бо за них розпинались найбільші велетні нашого руху – Шевченко, Петлюра, Коновалець. За них живцем кидали в огонь московські варвари наших немовлят. Та не тільки тому. Вірмо в ці слова правди, бо вони єдиносвяті, єдиноправильні, вони гарант нашої перемоги. Бо ж не світову імперію, не тюрму народів, не насилля і жах обрали ми на престіл нашої віри, а боротьбу за волю всіх народів, боротьбу за самостійну Українську державу.

Брехнею, інтригами, пожарами і кров'ю захопив червоний кат у кігті Україну 1917-20 рр. Він і сьогодні намагається всякими засобами відтягнути нас від революційної боротьби провокаціями, саботажами та обманливими обіцянками. Думає приспати нашу бойову чуйність та об'єднаність українського народу.

Тому між нами не сміє бути різних юдів. Скоріше чи пізніше їх проковтне свята українська земля. Зазіхання червоної Москви даремні. Напевно, Москві стає моторошно на думку, що колись прийдеться попрощатися з українською золотою пшеницею, металом, вугіллям. А вона така голодна, ненажерлива та кривава распутінська Москва. Їй стає страшно, що колись прийдеться стати на всенародний суд, щоб дати одвіт за мільйони замучених синів України, за сотні тисяч закатованих у підвалах НКВС 1939-41 рр., за сльози, за рани, за кров, за грізне лихоліття, за кістки дочок і синів, що розсіяні по далекому проклятому Сибіру.

От чому Москва, та кривава хижа вовчиця, хоче відтягнути нас від революційної роботи, приспати нашу бойову чуйність. Та даремні її намагання. Сьогодні немає ні одного українця, який повірив би в забріхані гасла московського талмуду. Кров і сльози, пожежі і руїна, нужда і голод, каторжні роботи і рабство, фізичне винищення і терор – ось ідеї, якими гнила терористична сталінська Москва хоче обдурити Європу. В ім'я "світлої" імперії, в ім'я поневолення народів Азії та Європи гнала й жене вона сьогодні на передову лінію фронту мільйони найкращих синів. Бо тільки винищивши цвіт нашого народу фізично та виснаживши його голодом, зможе вона закріпити колгоспно-панцизний лад.

Тому слід нам кріпити бойову чуйність, плекати свідомість, яка не знає пощади для окупантів. На зазіхання Москви відповімо бойовою чуйністю, яка наказує нещадну помсту за кров, за могили, якими кремлівський сатрап покрив запавні українські чорноземи.

Свят-Вечір... Затремтить сяйво першої зірки на небі, і святочна сім'я засяде за тисовий стіл. Перед сім'єю кутя, пшеничний хліб і воскова Свічка – символи багатства нашого краю.

Свят-Вечір – це свято єднання нашого домашнього вогнища. Та ворог поклав собі за мету знищити ці символи, як християнську основу нації – дух, культуру, мораль та традицію, які би вдарили по основі нашої сили.

Не одна мати нині заплаче, бо не буде її сина при спільній вечері. Та не час, мамо, на ридання, коли Україна в огні. Будь горда, українська мати, що син твій береже Україну перед кулеметним дощем дикого північного звіра. Будь горда, що син твій кров'ю зросив святу прадідівську землю. Бо тільки та мати гідна своїх національних прав, яка благословить дітей на захист Батьківщини.

Не заплакана Мати, а Мати-Спартанка, яка скаже синові вертатися із щитом, а не на щиті, хай буде символом нашого традиційного Свят-Вечора, символом Національно-визвольної боротьби українського народу за незалежність.

Слава Україні! Героям Слава!"

Василь Андрійчук, пс. "Максим" (у центрі) з друзями у станиці ОУН Іване-Пусте.

Україна в огні

То дні тужки озвалися стірами
Пелереву роздерши пошеди
З пошеди в крові до двої стамі
Молоді в збройній стезі
В блеску світоя річній лави
Увітнати криваві рубіни
За незалежність за гекатомби
Падуть їх шестивій стірами
Рубні бранити рубити коземати
Блеском світоя зимиці
Кіснеться орлами вбій з ворогами
Мешуть варвар за громиці
Проміня сонця зоріти світоя
Гляд України землію
Юнагі огі блеском шевроїоті
Віснеться нову стіотію
Успілими глаті, тоні герої
Шворачі величчюю ладі.
Нацадки з крові свої сибілії
Гушуть нову Уліяду *

І... Знов... кайшовидра... шешні каршшні,
Кровю обшиті шешні,
Уже замовкли гучо горлати
Не вуть швисту швистель.
І вше гайваринне кружком літає
Кіснеться коїш розноситі
Родик пращий із божвілія
Пруть до двої підноситі
І знову торони і гекатомби
Швореті шво білшю ружію
Знову ескорті людей швистих
Мешуть в далеку гужію

Аде на ружішві вше
(На голос Крові) світе швистілія
Сіснеться швистілія швистілія
Шво пролетіє у швистілія
Аде швистілія швистілія

Рукописна сторінка віршів повстанського поета Василя Андрійчука.

Ді і с н і с т ь .

Минають дні, роки минають, і життя минає.
А наш наріз, заржавілі, кождами шийде.
Все штурмівські ворог дає, а ми приймаєм.
Не приєднаємося його штурму, ми тільки зійдемо
Так то ми втратили мільки стоїть навелись носити
Перестрашени всі ворогам, щобді тільки жити
А коли моменті приходить да своє обростись,
- то пероз ми ворогам своїм радим обманувись
Так то було за Мадени, і в дурні змоганиє.
Залишті одностайно стати, ми ішли навмаши
Несв'ідомі-запроданці ішли на свого брата.
- А б'єдучи ми кивали, моє скрає хата
Так в минувші ми змагаєня обростись за волн
Раз назавтра щоб поставись на рубіжкоу долго.
Та знайшись недорослі що за "Золото і волю"
Заманувись в штурмі латки новаго москвога.
У за це ворог-исити, добру моєу дади
Все що було зруйнували, колгоєт заклали,
Міаючи на руїнах з голоду вмирали -
А всіх краєви україноцѣ в тюрмає розєтрєли
А осейанно ославшиєт що темнєтє масу.
Смаголюєтєя переродитє, що мати забрасє -
Своїє новєи димгарѣ, свого Запарукє -
Щоб в тєрєтєськєи колїуїзмі виловєтє що шбукє
У тєпер всіх виселєтєтє, на єрмаїєтє мєсо!
Та тєпєтєтєє що, росєодучєтє "єзмєнїкѣ" вєсно!
Так, і єїєрїє карає нас за наш малїєй розум,
Що в моментї не вїєзємо, обєрнатєєтє разєм,
Так ми довго ще державї не будємо матї,
Токи рабєтєво своєю кровєю не будєм змїловї.
Токи ворога не змїєтєм в його власїєи потї!
- Тєтєи будємо в єїєрїєтї, в єїєцарїєї євої!
У цїєї євєтїєи нашїєи дїєї, дєтєи моєї тєтє!
Обєднатєєтє і єкинєтєтє тє єрємо вєрєтє
А єк єу: Ми Вєларїєко не хогєєтє ^{на м} рєполєнатї
- то дарєєтєтє змїєтє єтє землєю! щоб навїєки євєтєтє!

Рукописна сторінка віршів повстанського поета Василя Андрійчука.

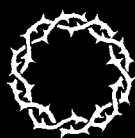

СЛАВА УКРАЇНІ!

ГЕРОЯМ СЛАВА!

ЗДОБУДЕШ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ,
АБО ЗАГИНЕШ У БОРОТЬБІ ЗА НЕЇ!

ПОВСТАНСЬКИЙ ПОМ'ЯНИК

Неповний реєстр

вояків УПА,

які квартирували

у глибинних печерах

Тернопільщини

і боролись

за Українську Самостійну

Соборну Державу.

Андрійчук Василь Методійович

пс. "Максим", "Орел", "Бор", "Остап"
1919 р.н., с. Шишківці. Кадровий підпільник-
революціонер. Політреферент Борщівського
районного проводу ОУН. Повстанський поет і прозаїк.
Загинув 3 листопада 1947 р. у с. Шупарка.

Бугера Дмитро

пс. "Недоля"
1915 р.н., с. Верхне Кривче. Стрілець боївки СБ
"Комара". Загинув 10 серпня 1945 р. у гроті "Глинка".

Бездітний Іван Андрійович

пс. "Соловій"
1921 р.н., с. Верхне Кривче. Стрілець СБ боївки
"Комара". Загинув 10 серпня 1945 р. у гроті "Глинка".

Бандура Іван Миколайович

пс. "Ворон"
1922 р.н., с. Пилипче. Господарчий ОУН. Арештований
при виході з печери "Кришталева". 10 березня 1946 р.
Загинув у концтаборі.

Бей Василь

пс. "Улас"
1922 р.н., с. Литвинів Бережанського повіту. Крайовий
провідник ОУН "Поділля" (1947-1952 рр.). Відвідував
повстанців у печері "Озерна" 1947 р. напередодні
відзначення п'ятих роковин УПА.

Головатий Дмитро Васильович

пс. "Гала"

1922 р.н., с. Гермаківка. Стрілець СБ боївки "Комара".
Загинув з 9 на 10 серпня 1945 р., прориваючись
з гrotи "Глинка", заблокованої енкаведистами.

Данильчук Юрій

пс. "Ждан"

с. Більче-Золоте. Стрілець УПА.
Загинув 12 жовтня 1946 р. Похований у печері "Вертеба".

Калинюк Павло Іванович

пс. "Юр"

1913 р.н., с. Шершенівка. Стрілець УПА.
Загинув 17 листопада 1945 р.
у с. Глибочок Борщівського р-ну.

Козак Степан

пс. "Бір"

с. Більче-Золоте. Підрайонний референт СБ.
Організатор постою Чортківського надрайонного проводу
СБ у печері "Вертеба".
Загинув 24 серпня 1945 р.

Матіїв Петро Васильович

пс. "Зубенко"

1922 р.н., с. Гермаківка. Стрілець СБ боївки "Комара".
Загинув 10 серпня 1945 р. у гrotі "Глинка".

Олексин Володимир Іванович

пс. "Тарас"

1926 р.н., с. Гермаківка. Стрілець СБ боївки "Комара".
Квартирував з друзями у гроті "Глинка", звідки вирвався
живим під час блокади виходу енкаведистами.
Загинув у травні 1946 р. у с. Гермаківка.

Палінка Микола Дмитрович

пс. "Шпак"

1925 р.н., с. Стрільківці. Стрілець районного військового
референта ОУН "Променя". Забитий сокирою
провокаторами Максимчуком і Старовським у печері
"Вертеба" з 8 на 9 листопада 1946 р.

Палінка Михайлина Олексіївна

пс. "Ярослава"

1929 р.н., с. Стрільківці, підпільниця ОУН.
Убита підступно провокатором "Долярем"
у печері "Озерна" з 2 на 3 вересня 1948 р.

Пінязь Іван Олексійович

1924 р.н., с. Голгочі Підгаєцького повіту.
Чортківський надрайонний провідник СБ
(1944-1949 рр.). Квартирував у печерах "Вертеба"
і "Озерна". Захоплений у полон емдебістами 8 листопада
1952 р. на посту Копичинського надрайонного
провідника СБ (1948-1952 рр.). Політв'язень СРСР.
Помер 2001 р. в Одесі. Похов. у с. Голгочі.

Проданюк Іван Степанович
1921 р.н., с. Пилипче.
Арештований при виході
з печери “Кришталева” 10 березня 1946 р.

Притула Петро
1927 р.н., с. Більче-Золоте.
Зв’язковий районної Служби безпеки.
Квартирував у печері “Вертеба”.
Загинув 24 вересня 1946 р.
у лісі біля с. Шупарка.

Сов’як Петро Миколайович
пс. “Промінь”
1914 р.н., с. Глибочок Борщівського п-ту. Кущовий
командир СБ. Загинув 19 грудня 1949 р. у с. Стрільківці.
Тіло забрано до Борщова.

Стецько Гнат Дмитрович
с. Стрільківці, підпільник ОУН. Убитий підступно
провокатором “Долярем” у печері “Озерна”
з 2 на 3 вересня 1948 р.

Стецько-Костецька Марта Михайлівна
пс. “Оксана”
1919 р.н., с. Стрільківці, підпільниця ОУН, .
Убита підступно провокатором “Долярем” у печері
“Озерна” з 2 на 3 вересня 1948 р.

Чернецький Степан Петрович

пс. "Твердий"

1927 р.н., с. Гермаківка. Стрілець СБ
боївки "Комара". Загинув з 9 на 10 серпня 1945 р.,
прориваючись з готи "Глинка",
заблокованої енкаведистами.

Чокан Василь Іванович (Степанович?)

пс. "Гук"

1914 р.н., с. Більче-Золоте. Магазионер зброї. Забитий
сокирою провокаторами Максимчуком і Старовським у
печері "Вертеба" з 8 на 9 листопада 1946 р.

*"А кого ми не пом'янули через невідання,
або забуття або через множество імен,
ти сам пом'яни Боже, що знаєш вік і ім'я
кожного, кожного знаєш від лона матері його"*

*(Із Божественної літургії
Василія Великого)*

Вічна їм пам'ять!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Архів Юзефа Зімельса. – Тернопіль, 1960 – 2007.
2. Фотоархів Юзефа Зімельса. – Тернопіль, 1960 – 2007.
3. Там само.
- 4-10. Фотоархів Нестора Мизака. – Чернівці, 1990 – 2007.
11. Архів Юзефа Зімельса. – Тернопіль, 1960 – 2007.
12. Там само.
- 13-17. Там само.
18. Спогади Івана Пінязя, пс. “Око”, Чортківського надрайонного референта СБ. – Одеса, 1997. – 10 с. // Архів Нестора Мизака.
19. Державний архів Хмельницької області (ДАХМО). Без номера. (Колекція документів).
20. Центральний державний архів громадських об'єнань України (ЦДАГОУ). Ф. 1, оп. 23, спр. 2963, арк. 210-211.
21. Спогади Івана Пінязя // Там само.
22. Архів Юзефа Зімельса. – Тернопіль, 1960 – 2007.
23. Спогади Івана Балана. Чернівці, 1998. – 2 с. // Архів Нестора Мизака.
24. Борщівський надрайон ОУН // Архів УПА.. Зберігає Володимир Ситник, с. Іванків Борщівського р-ну Тернопільської обл.
25. Там само.
26. Андрійчук Василь. Збірка віршів. 1944. Рукопис. – 36 с. // Архів Нестора Мизака.

ПОЧЕСНІ ЖЕРТВОДАВЦІ

*Подружжя меценатів
Дмитро і Марія Гулеї.
Дмитро нар. 1919 р.
у с. Отиневичі
Жидачівського р-ну,
Марія нар. 1924 р.
у с. Закомар'я Буського р-ну
на Львівщині. Мешкають у
Торонто (Канада).*

СЛОВО І ДІЛО

“Сумно говорити про культуру України на 17-тому році незалежності. Порівнюючи її з розвитком культури Польщі, Чехії, Румунії, Німеччини, Італії та інших демократичних держав, то в Україні діється щось неймовірне. Вона стала “зоною культурного лиха”. На дев'ять книжок припадає тільки одна українська. Те саме діється з українськими газетами, журналами, радіо та телебаченням, українською мовою, історією і зі всім українським, що нам близьке й дороге.

Отже треба велетенської цілеспрямованої праці українських державних урядів, української патріотичної інтелігенції, істориків, письменників, журналістів і всього українського патріотичного загалу, для яких добро Нації – найвищий Закон.

Ми одружились з Марією, коли вона стала вдовою, а я – вдівцем. Марія продала великий будинок і за ці гроші створили “Культурно-освітній фонд”. З відсотків цього фонду, а також з особистих заощаджень виділяємо кошти на видання українських книг та інші патріотичні потреби.

Далі подаємо перелік книг, фінансованих нами для потреб української нації:

1. Гулей Дмитро. З Ходорівщини через Канаду – в Україну (це мої спогади, перевидані в Чернівцях 2007 р.).
2. Лепкий Богдан. Мазепа. – Мотря.
3. Лепкий Богдан. Мазепа. – Полтава.
4. Лаба Василь. Небіжчик ходить.
5. Лаба Василь. Не пийте хлопці, Україна просить.
6. Лаба Василь. Нарис історії села Отиневичі у 1939–1941 рр.
7. Лаба Василь. Нарис історії села Городище Королівське.
8. Лаба Василь. Нарис історії села Городище Цетнарське.
9. Лаба Василь. Нарис історії сіл Загірочко, Добрівляни та Вовчатичі.
10. Лаба Василь. Нарис історії села Закомар'я.
11. Мірчук Петро. Нарис історії ОУН (перевидано у Львові).
12. Мірчук Петро. Нарис історії ОУН (перевидано у Києві з доповненнями).
13. Мизак Нестор. “За тебе, свята Україно”. Книга 4.
14. Мизак Нестор, Василь Горбатюк. “За тебе, свята Україно”. Книга 5.
15. Мизак Нестор “За тебе, свята Україно”. Книга 6.
16. Мизак Нестор. “Курінний УПА “Бистрий” України герой”.
17. Овечко Іван. Ukraine-Ukrainian.
18. Рахманний – Олійник Роман. Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919–1939 рр.).
19. Сотниківна.
20. Сто гагілок Львівщини.
21. Стороженко Олекса. Марко Проклятий.
22. “Українська народна творчість” (цей збірник я упорядкував і видав).

23. “Українські приказки, прислів'я і таке інше”. Збірка Опанаса Маркевича та інших, які впорядкував і видав Номис (я в кінці книги додав ще понад 400 приказок з народної мудрості, думок філософів і мудрих людей, яких немає у збірці Номиса).

24. Штепа Павло. Московство.

Ми також підтримували фінансами журнал “Украпрес”, який виходив у США та ще декілька газет і журналів. У 90-х роках вислали в Україну тисячі книг. Старші українці жертвували свої книги, а ми їх скуповували і пересилали на Батьківщину”.

Слава Україні!

Слава Героям!

Дмитро і Марія Гулеї
Торонто (Канада)

ЗМІСТ

За волю України!	6
Від неогенового періоду до доби УПА	8
Печера “Угринська” – криївка вояків УПА	12
Драма у гроті “Глинка”	14
Підрив печери “Кришталевої”	21
Тризуб у печері “На Хомах”	26
ОУН, УПА на квартирах “Вертеба”	31
Референт СБ зі штабу “Вертеба”	37
Архів УПА в печері “Вітрова”	38
УПА в лабіринтах печери “Озерна”	46
У п’яті роковини УПА	47
Злочин “Доляра”	48
“Я пам’ятаю той день”	50
Чиї графіті на стінах “Озерної”?	52
“Гук”	53
Поет одвічної стихії	60
Вступне слово	61
Садист	62
Автобіографія	63
Голос з-під Крут	64
Ми пам’ятаєм Базар і Крути	65
Рідній матері	66

Полковнику Євгенові Коновальцеві	.66
Провіднику ОУН	.67
Сплячим героям Біласови і Данилишинови	.69
Другові Ю.Д.	.69
Дійсність	.70
Могили героїв кличуть!	.71
З останками сил	.72
Українська неволя	.73
В запілля	.74
Серед лиха сміюся	.75
Історичний гріх	.76
Україна непоборна!	.77
Руїна	.78
Суворі дійсність	.79
Україна в огні	.80
Nunc aut nunquam	.81
Слово на Свят-Вечір	.82
Неповний реєстр вояків УПА, які квартирували у глибинних печерах Тернопільщини і боролись за Українську Самостійну Соборну Державу.	.90
Список використаних джерел та літератури	.96
Почесні жертводавці	.97

НЕСТОР МИЗАК.

Нар. 1948 р. у с. Гермаківка Борщівського р-ну Тернопільської обл. Закінчив історичний факультет Чернівецького державного університету ім. Юрія Федьковича. Кандидат історичних наук. Тема дисертації: "Південне Галицьке Надзбруччя у визвольній боротьбі ОУН, УПА у 1939 - 1953 рр." (2000).

Доцент кафедри релігієзнавства та теології філософсько-теологічного факультету, докторант кафедри історії України Чернівецького Національного університету ім. Ю. Федьковича. Двічі (2000, 2002) лауреат літературної премії ім. Воляників-Швабінських при Фундації УВУ (м. Нью-Йорк, США).

Автор книг з циклу "За тебе, свята Україно":

- "Південне Надзбруччя у визвольних змаганнях ОУН-УПА". - Чернівці, 1998. - 446 с.;
- "Чортківський надрайон ОУН". - Чернівці, 2000. - 416 с.;
- "Заліщицький повіт у визвольній боротьбі ОУН, УПА". Книга третя. - Чернівці, 2002. - 418 с.; друге видання третьої книги. - Чернівці, 2004.;
- "Бучацький повіт у визвольній боротьбі ОУН, УПА". Книга четверта. - Чернівці, 2004. - 400 с.;
- "Кам'янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА". Книга п'ята. (Співавтор Василь Горбатюк). - Чернівці, 2006. - 352 с.;
- "Бережанський повіт у визвольній боротьбі ОУН, УПА (Козівський район). Книга шоста. - Чернівці, 2007. - 466 с.
- "Добром нагрите серце". - Нью-Йорк - Чернівці, 2003. - 268 с.
- "Курінний УПА "Бистрий" України герой". - Чернівці - Торонто, 2007. - 274 с.

Упорядник матеріалів:

- Збірка газетних і журнальних матеріалів про вбивство Степана Бандери: У 10 томах. (Зібрав д-р, проф. Петро Гой). - Нью-Йорк - Чернівці, 1959 - 2003. - 2881 с.
- Збірка газетних і журнальних матеріалів на світлу пам'ять д-ра, проф. Петра Гоя. - Нью-Йорк - Чернівці, 2005. - 182 с.

ЮЗЕФ ЗІМЕЛЬС.

Нар. 13 травня 1943 р. в “Отдельном лагерном пункте” (ОЛП-11) ГУЛАГ біля м. Івдель Свердловської обл. (РРФСР). Конструктор із проектування житлових та громадських споруд. Запроєктував 19 церков. 25 років працював головним конструктором провідного проектного інституту Тернопільщини. Має ряд дипломів та нагород. З 1997 р. дійсний член Української академії архітектури. Досліджує печери з 1960 р. Очоловав Тернопільський клуб спелеологів (1965-1991 рр.), перший віце-президент Асоціації спелеологів України від 1992 р., член спелеологічного товариства США та Італії, Почесний член Асоціації спелеологів України. Почесний громадянин американських штатів Алабама та Південна Дакота. Директор Подільського спелеологічного стаціонару Інституту спелеології та карстології Академії наук України.

ІВАН БАЛАН.

Нар. 1941р. у с. Стрільківці Борщівського р-ну Тернопільської обл. Закінчив Український поліграфічний інститут ім. Івана Федорова м. Львів (нині Українська академія друкарства) зі спеціальності оформлення та ілюстрування книги. Член Національної спілки художників України. Працює у галузі станкової графіки, малярства і монументального мистецтва. Художньо оформив близько 50-ти книг, що вийшли друком у різних видавництвах України. Учасник обласних, Всеукраїнських та зарубіжних виставок у жанрі живопису і графіки. Роботи художника зберігаються в державних та приватних колекціях в Україні та за її межами. Нагороджений ювілейною медаллю “60 років УПА”, дипломами Спілки художників України та міжнародних конкурсів книжного знаку, Лауреат обласної літературно-мистецької премії ім. Сидора Воробкевича.

Науково-популярне видання

МИЗАК Нестор Степанович
ЗІМЕЛЬС Юзеф Леонович

Дух одвічної стихії і голосу крові

ОУН, УПА в печерах Тернопільщини

Видається в авторській редакції

Коректура Людмили Звенигородської
Верстка Ігора Зарембського
Художнє оформлення Івана Балана

Фотографії печер

виконані членами Тернопільського клубу спелеологів “Поділля”.

Мизак Н.С., Зімелс Ю. Л.

“Дух одвічної стихії і голосу крові. ОУН, УПА в печерах Тернопільщини”. Додаток до серії книг “За тебе, свята Україно”. Книга третя. – Чернівці: “Букрек”, 2008. – 106 с.; іл.

ISBN

У книзі розповідається про боротьбу ОУН, УПА за Українську Самостійну Соборну Державу та перебування повстанців у печерах Південної Тернопільщини.

ББК БЗ.3(4УКР)6
М58

